

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Навчально-науковий інститут «Інститут державного управління»

До захисту

Завідувач кафедра права, національної безпеки

та європейської інтеграції

д.ю.н., професор Величко Лариса Юріївна

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр»

281 Публічне управління та адміністрування

28 Публічне управління та адміністрування

Виконавець:

здобувач 2 курсу, групи ППГЗ-23_____ Н. П. Єрмолаєва

Науковий керівник

к.держ.упр., доц. _____ Н. В. Мирна

Харків – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ.....	7
1.1. Сутність та визначення понять «національна безпека» та «гібридні загрози»	7
1.2. Європейський досвід реалізації політики у сфері безпеки на наднаціональному та національному рівнях	17
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ	31
2.1. Організаційно-правові засади державної політики у сфері національної безпеки в Україні	31
2.2. Механізм забезпечення національної безпеки України.....	39
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ	48
3.1. Особливості забезпечення національної безпеки в контексті сучасних викликів і гібридних загроз	48
3.2. Шляхи вдосконалення державної політики у сфері національної безпеки в Україні в умовах гібридних загроз.....	57
ВИСНОВКИ.....	65
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ.....	70

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасна безпекова ситуація в світі та регіоні характеризується зростанням складності та багатовимірності викликів. Гібридні загрози, що включають комбінацію військових, економічних, інформаційних і кібернетичних методів впливу, стали визначальною рисою сучасних конфліктів. Для України це питання є особливо актуальним у зв'язку з військовою агресією російської федерації, яка у тому числі застосовує широкий спектр гібридних методів, зокрема інформаційні кампанії, кібератаки, економічний тиск та ін.

Гібридна агресія стала не лише викликом для національної безпеки України, але й тестом для міжнародної спільноти, що зіштовхується з новими формами загроз, які виходять за рамки традиційних військових дій.

Актуальність теми визначається також необхідністю розробки нових стратегій протидії гібридним загрозам, які враховували б асиметричний характер сучасних конфліктів. Національна безпека в таких умовах потребує комплексного підходу, що включає реформування сектору безпеки, посилення кіберзахисту, розвиток стратегічних комунікацій та адаптацію національного законодавства до сучасних викликів.

Особливу увагу слід приділити співпраці України з міжнародними партнерами, зокрема Європейським Союзом і НАТО, які вже накопичили значний досвід у протидії гібридним загрозам. Вивчення цього досвіду є важливим для розробки ефективної політики національної безпеки України.

Таким чином, тема магістерської роботи є актуальною з огляду на зростаючу роль гібридних загроз у сучасному світі та їхній безпосередній вплив на національну безпеку України. Дослідження цієї теми сприятиме як розумінню особливостей гібридних конфліктів, так і формуванню стратегій їх подолання, що є важливим для забезпечення стійкості держави та захисту її суверенітету.

Формуванню й розвитку окремого наукового напрямку досліджень питань міжнародної та національної безпеки сприяли праці вітчизняних учених:

В. Абрамова, О. Бєлова, В. Богдановича, В. Горбуліна, Я. Григоренка, Д. Дубова, Б. Качинського, О. Корнієвського, В. Косєвцова, С. Мітряєвої, Г. Новицького, О. Литвиненка, О. Резнікової, А. Семенченка, Г. Ситника, В. Смолянюка та ін.

Проблемам інтеграції України до ЄС, імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, як окремому напрямку забезпечення національної безпеки, присвячені наукові праці: Ф. Барановського, М. Білоконя, І. Грицяка, В. Копійки, М. Назаренко, Я. Малика, Н. Мирної, І. Нагорної, В. Стрельцова, Е. Топалової та ін.

У зв'язку з цим нагальним стає питання розбудови та запровадження нових підходів щодо організаційно-правового забезпечення державної політики у сфері оборони і військового будівництва в Україні і приведення її у відповідність з міжнародними та європейськими стандартами, що потребує належного наукового обґрунтування і розробки пропозицій щодо його удосконалення з урахуванням сучасних загроз і викликів національній та міжнародній безпеці. Усе це обумовлює вибір теми дослідження, визначення його мети та завдань.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та визначення напрямів удосконалення державної політики України у сфері національної безпеки в умовах гібридних загроз.

Досягнення визначеної мети зумовило необхідність вирішення таких завдань:

- розглянути сутність та визначення понять «національна безпека» та «гібридні загрози»;
- дослідити європейський досвід формування та реалізації політики у сфері безпеки як на національному так і на наднаціональному рівнях;
- дослідити організаційно-правові засади державної політики у сфері національної безпеки в Україні;
- проаналізувати механізми забезпечення національної безпеки України;
- визначити особливості забезпечення національної безпеки у контексті сучасних викликів;

– запропонувати напрями вдосконалення державної політики у сфері національної безпеки в Україні в умовах гібридних загроз.

Об'єкт дослідження – національна безпека.

Предмет дослідження – національна безпека України в умовах гібридних загроз.

Методи дослідження. Для успішного досягнення мети дослідження та вирішення поставлених завдань було обрано комплекс взаємодоповнюючих дослідницьких методів. Зокрема, методи теоретичного узагальнення та аналізу дозволили розглянути національну безпеку як цілісну систему, що складається з взаємопов'язаних елементів: військової, інформаційної, економічної, кібернетичної та соціальної сфер. Історичний і логічний методи застосовувалися для визначення факторів формування та реалізації безпекової політики на наднаціональному рівні ЄС. Також методи узагальнення та порівняння використовувалися для аналізу підходів інших країн до боротьби з гібридними загрозами, зокрема досвіду держав НАТО і ЄС, що дозволило виділити ефективні практики, які можуть бути інтегровані в український контекст. Хронологічний підхід, дав змогу простежити еволюцію гібридних загроз та політики щодо протидії ним, у динаміці, починаючи з початку російської агресії у 2014 році до сьогодні. Метод логічного узагальнення сприяв формулюванню наукових дефініцій і висновків. Використання цих методів дозволяє комплексно дослідити тему, визначити ключові проблеми, оцінити виклики та розробити ефективні рекомендації для зміцнення національної безпеки України в умовах гібридних загроз.

Теоретичну і методологічну основу дослідження складають фундаментальні положення теорії публічного управління, наукові ідеї українських та закордонних фахівців, Конституція України, укази Президента України, закони і нормативно-правові акти, у т. ч. розпорядження органів центральної виконавчої влади.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці комплексу взаємопов'язаних законодавчих і організаційних заходів,

спрямованих на забезпечення організаційно-правової підтримки національної безпеки України в умовах гібридних загроз. Ключові положення та висновки дослідження формують основу для вдосконалення механізмів публічного управління у сфері національної безпеки, що можуть бути ефективно використані під час розроблення та реалізації сучасних стратегій і практичних інструментів як на державному, так і на місцевому рівнях.

Запропоновані у магістерській роботі теоретичні положення, висновки і рекомендації можуть бути також використані:

- органами публічної влади всіх рівнів для обґрунтування та здійснення управлінських рішень щодо забезпечення національної безпеки;
- у навчальному процесі в ННІ «Інституту державного управління» та інших вищих навчальних закладах за програмами підготовки магістрів публічного управління та адміністрування, зокрема при розробці та викладанні модулів, пов'язаних із питаннями щодо формування та реалізації державної політики у сфері забезпечення національної безпеки, європейської та євроатлантичної інтеграції.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні положення, висновки і пропозиції, сформульовані в роботі, розглядалися й обговорювалися на засіданнях кафедри права, національної безпеки та європейської інтеграції ННІ «Інституту державного управління».

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ

1.1 Сутність та визначення понять «національна безпека» та «гібридні загрози»

У сучасному світі питання національної безпеки стає все більш актуальним у зв'язку з постійним зростанням складних і багатогранних загроз, які ставлять під сумнів стабільність як окремих держав, так і міжнародної системи загалом.

Забезпечення національної безпеки та оборони належить до ключових завдань будь-якої держави. Сьогодні ці завдання ускладнюються через багатогранність викликів, які потребують глибокого аналізу та комплексного підходу. Одним із провідних факторів, що впливає на ситуацію, є геополітичні та геостратегічні виклики, що виникають перед державами в умовах сучасної глобалізації. Тісна взаємозалежність країн підсилює їхню вразливість перед загрозами, такими як військові конфлікти, тероризм, економічні та інформаційні атаки. У зв'язку з цим підвищення обороноздатності та військової готовності займає центральне місце у політиці багатьох держав, особливо в умовах гібридних загроз.

Другим значущим аспектом є стрімкий розвиток технологій у військовій та оборонній сферах. Використання штучного інтелекту, кібербезпеки, безпілотних літальних апаратів і космічних систем радикально змінює характер сучасної оборони. Ці інновації вимагають значних фінансових вкладень, стратегічного планування та вдосконалення законодавчої бази. Держави повинні бути готовими оперативно адаптуватися до технологічних змін, щоб захищати своїх громадян від сучасних і майбутніх загроз.

Окрему увагу слід приділити трансформації характеру сучасних воєн.

Гібридні конфлікти, що поєднують традиційні військові дії з кібератаками, інформаційними кампаніями та економічними санкціями, створюють нову реальність. Така форма протистояння вимагає вдосконалення правових та організаційних механізмів для ефективного реагування на комплексні загрози, а також для забезпечення прав і безпеки громадян.

Гібридні загрози стають викликом, який порушує усталене розуміння війни та безпеки, формуючи новий підхід до цих понять. Як складне соціальне явище, безпека вивчається з різних точок зору, що пояснює відсутність єдиного загальноприйнятого визначення таких термінів, як «безпека» та «національна безпека».

У цьому контексті важливим є усвідомлення взаємозв'язків між новітніми викликами та потребою в адаптації державної політики до умов постійно змінюваного світу.

Термін «національна безпека» виник у США, але в майбутньому його активно сприймали політичні погляди та суспільні науки більшості країн, не кажучи вже про багато статей у ЗМІ та політично забарвлених роздумах у майбутньому. Значення терміну можна тлумачити по-різному, і чинне законодавство США уникає прямих визначень вживаних понять, тому нинішні уявлення про цей термін можна розглядати в цьому сенсі [15].

Як зазначає Г. П. Ситник, поняття «безпека» – категорія філософська і її суть і зміст у науковому плані повною мірою ще не вивчені передусім, коли йдеться про безпеку на національному рівні. На думку Г.П. Ситника, і сьогодні актуальними є постійні дискусії стосовно різних підходів щодо визначення, формування та забезпечення національної безпеки [29].

Аналогічні підходи притаманні і юридичній науці, де серед учених-юристів досі відсутній єдиний і загальноприйнятий підхід до визначення ключових дефініцій у сфері національної безпеки, який був би підтриманий переважною більшістю дослідників [17].

Так, В. А. Ліпкан у монографії «Теоретичні основи та елементи національної безпеки України» зазначає, що національна безпека як динамічний

процес являє собою складний процес, у якому виникнення, зміна і знищення безпеки перебувають у діалектичній взаємозалежності. Через це будь-які намагання надати визначення поняття «національна безпека» хибуватимуть на неповноту [12]. Тому вирішення зазначеної проблеми завжди було і залишається одним з пріоритетних завдань суспільства, держави, учених.

Слід також звернути увагу на ще один термін, якій зустрічається під час аналізу національної безпеки, а саме «сфера забезпечення національної безпеки і оборони», що є збірним поняттям, адже категорії «національна безпека» і «оборона» визначаються у різних законодавчих актах – у Законі України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 р. № 2469-VIII [19] та Законі України «Про оборону України» від 06.12.1991 р. № 1932-XII відповідно та ін.

Закон України «Про національну безпеку» визначає: *національну безпеку України* як стан захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів від реальних і потенційних загроз; державну безпеку як забезпечення суверенітету, територіальної цілісності та демократичного устрою, а також життєво важливих інтересів країни від невоєнних загроз; воєнну безпеку як захист суверенітету, територіальної цілісності, демократичного устрою та ключових національних інтересів від загроз воєнного характеру; громадську безпеку і порядок як захищеність життєво важливих інтересів суспільства, прав і свобод людини та громадянина, що забезпечується скоординованими діями сил безпеки, державних органів, місцевого самоврядування та громадськості для нейтралізації загроз і реалізації національних інтересів. Ці визначення окреслюють ключові аспекти національної безпеки, акцентуючи увагу на комплексному підході до захисту держави та її громадян [19].

Отже поняття національної безпеки не зводиться лише до захисту від збройної агресії. Воно включає всі аспекти суспільного життя, що можуть бути піддані зовнішнім або внутрішнім загрозам. Так, економічна безпека передбачає здатність держави захищати свої економічні інтереси та ресурси, а інформаційна безпека — це захист інформаційного простору від кіберзагроз, пропаганди та

дезінформації. Національна безпека – це стан захищеності держави від зовнішніх і внутрішніх загроз, який забезпечує її політичну, економічну, соціальну та територіальну цілісність. Вона передбачає комплекс дій та заходів, спрямованих на забезпечення життєздатності держави, її населення та інституцій у випадку виникнення потенційних або реальних загроз. Ключові аспекти національної безпеки включають військову, економічну, політичну, екологічну та інформаційну безпеку.

Метою національної безпеки та оборони України у мирний час є підготовка українського населення до національної оборони у разі загрози збройної агресії проти України. Він забезпечує умови для вступу державних та стратегічних (оперативних) розгортань (військових) та їх зворотну реакцію, забезпечуючи функціонування державних установ та стабільність національної економіки України [15].

Національна безпека є ключовим фактором стабільності та розвитку будь-якої держави. Вона охоплює комплекс заходів, які спрямовані на захист держави та її громадян від внутрішніх і зовнішніх загроз. Національна безпека багатогранна і включає кілька основних складових, кожна з яких є критично важливою для функціонування держави. Основні види національної безпеки включають військову, політичну, економічну, екологічну, інформаційну та соціальну безпеку.

Військова безпека є однією з базових форм національної безпеки і стосується захисту держави від зовнішніх загроз шляхом використання збройних сил. Це захист державних кордонів, територіальної цілісності та суверенітету від збройної агресії з боку інших держав або терористичних організацій. Військова безпека охоплює розвиток та утримання армії, її оснащення сучасними технологіями, проведення оборонних операцій та участь у військових альянсах, таких як НАТО. У сучасних умовах військова безпека потребує постійного вдосконалення, зокрема через розвиток кіберзахисту, космічних технологій та новітніх видів озброєння. Виклики, пов'язані з гібридними загрозами, також додають нових аспектів до традиційного розуміння військової безпеки, коли

використовується не лише фізична сила, а й засоби інформаційної та економічної війни.

Політична безпека забезпечує стабільність державної влади, її легітимність і спроможність приймати ефективні рішення на внутрішньому та зовнішньому рівнях. Основними загрозами для політичної безпеки є внутрішні конфлікти, тероризм, сепаратизм, державні перевороти або втручання інших держав у політичні процеси. Забезпечення політичної безпеки вимагає збереження демократичних інститутів, підтримання громадянської єдності та створення умов для стабільного функціонування всіх гілок влади. Важливим аспектом політичної безпеки також є міжнародна дипломатія, співпраця з іншими державами та міжнародними організаціями.

Економічна безпека визначає здатність держави захищати свої економічні інтереси та забезпечувати стійкий економічний розвиток навіть у кризових умовах. Вона включає такі аспекти, як захист національної промисловості, енергетична безпека, стабільність фінансової системи, а також захист від економічних санкцій, глобальних криз або економічних маніпуляцій з боку інших держав. Зміцнення економічної безпеки передбачає розвиток власної промисловості, інноваційних технологій, енергетичних ресурсів та зовнішньоекономічної політики. Важливою є також фінансова незалежність, яка дозволяє державі не залежати від зовнішніх кредиторів і зберігати контроль над ключовими секторами економіки.

Екологічна безпека стосується захисту довкілля та природних ресурсів країни від забруднень, катастроф і кліматичних змін. Забруднення атмосфери, водних ресурсів, вирубка лісів та інші екологічні загрози можуть впливати на здоров'я населення, економіку та загальний рівень життя. Екологічна безпека набуває дедалі більшого значення у зв'язку зі змінами клімату та глобальними екологічними викликами. Вона потребує розробки ефективних заходів для запобігання екологічним катастрофам, раціонального використання природних ресурсів, збереження біорізноманіття та розвитку екологічно чистих технологій.

Інформаційна безпека займає важливе місце в сучасних умовах цифрової

епохи, коли інформаційний простір стає ареною для нових загроз. Це стосується захисту від кібератак, дезінформації, пропаганди та шпигунства. Загрози інформаційній безпеці можуть бути як внутрішніми, так і зовнішніми, і вони здатні впливати на політичну стабільність, суспільну думку та економіку. Забезпечення інформаційної безпеки передбачає розвиток систем кіберзахисту, боротьбу з пропагандою та фейковими новинами, а також регулювання інформаційних потоків і захист персональних даних. Це критично важливо у сучасному світі, де технології та інформація відіграють ключову роль у всіх сферах життя.

Соціальна безпека пов'язана з захистом прав і свобод громадян, а також з забезпеченням стабільності та добробуту населення. Вона включає охорону здоров'я, освіту, соціальну допомогу, боротьбу з бідністю, забезпечення зайнятості та рівних можливостей для всіх громадян. Стабільне соціальне середовище є основою для розвитку суспільства і підтримання внутрішнього миру. Загрози соціальній безпеці можуть включати економічні кризи, безробіття, нерівність, низький рівень соціальних послуг і демографічні виклики. Ефективна соціальна політика та державні програми забезпечують громадянам захист у кризових ситуаціях і підвищують рівень їх життя.

Отже національна безпека є багатовимірним явищем, що включає різні види безпеки: військову, політичну, економічну, екологічну, інформаційну та соціальну. Кожен з цих аспектів взаємопов'язаний, і разом вони формують основу стабільності та розвитку держави. У сучасному глобалізованому світі забезпечення національної безпеки вимагає комплексного підходу, який враховує всі можливі загрози та виклики. Ефективна система безпеки забезпечує не лише оборону від зовнішніх загроз, але й підтримку внутрішньої стабільності та добробуту суспільства.

Практика державного будівництва та політичні відносини обумовлюють потребу у науковому опрацюванні всіх структурних компонентів нової системи національної безпеки та функціональних компонентів системи забезпечення національної безпеки. Виникла потреба у визначенні сфер національної безпеки,

необхідність у науковому аналізі та прогнозуванні реальних та потенційних загроз життєво важливим інтересам основних об'єктів національної безпеки в її структурних сферах: політичній, економічній, оборонній, інформаційній та ін. [32].

Термін «гібридна загроза» може трактуватися по-різному залежно від контексту та того, хто його вживає. Загалом, гібридні загрози охоплюють застосування різних інструментів і методів для досягнення поставлених цілей, включаючи використання технологій, інформаційного впливу, різних форм насильства та інших нетрадиційних способів дій.

Гібридні загрози – це комплексний феномен, який поєднує традиційні і нетрадиційні методи впливу на державу з метою дестабілізації її суспільних, політичних та економічних структур. До них належать як військові дії, так і інформаційна війна, кібератаки, економічний тиск, маніпуляції громадською думкою та дипломатичні дії.

Один з підходів до визначення гібридних загроз полягає в тому, що це є багатовимірною та складною загрозою, яка поєднує різні форми впливу та використовує вразливості суспільства та інституцій. Крім того, гібридні загрози містять елементи асиметрії та несподіваності. Іншим широко обговорюваним елементом є неоднозначність конфлікту, оскільки гібридна війна навмисно стирає різницю між мирним і воєнним часом. Термін «сіра зона» належить до цієї неоднозначності [38].

Дослідник Гірей Садік у своїй монографії «Гібридні загрози Європи: яка влада потрібна ЄС у 21 столітті?» зазначає, що гібридна загроза – це загальний термін, що охоплює широкий спектр наявних негативних явищ та тенденцій (тероризм, міграція, піратство, корупція, етнічні конфлікти тощо), які системно використовуються для досягнення політичних цілей. При цьому суб'єктами таких загроз виступають недержавні та державні актори [44].

Гібридні загрози відрізняються від класичних військових конфліктів тим, що вони часто здійснюються невійськовими засобами і можуть бути важко ідентифікованими. Одним із характерних прикладів є використання

інформаційних технологій для дезінформації населення або для підриву довіри до державних інститутів. Такі загрози також можуть виникати в економічній сфері, коли певні країни чи організації використовують економічні санкції або торговельні війни як інструменти впливу на суверенні держави.

Інші визначення гібридних загроз можуть зосереджуватися на певних аспектах загрози, наприклад, на інформаційній складовій. Так, гібридні загрози можуть бути пов'язані зі спробами маніпулювати інформацією для досягнення певних цілей, таких як посилення впливу на суспільство або дестабілізація держави. Інші визначення можуть зосереджуватися на військовій складовій, зазначаючи, що гібридні загрози включають в себе використання різноманітних військових та невійськових засобів для досягнення стратегічних цілей. У будь-якому разі, визначення гібридних загроз є динамічним та може змінюватися в залежності від нових викликів які постають перед демократичними країнами [13].

Конвенційна війна, або війна із застосуванням звичайних озброєнь, регулюється міжнародними конвенціями, такими як Гаазькі (щодо правил ведення війни) та Женевські (про захист жертв війни). Натомість гібридна війна, яка дедалі більше усвідомлюється як глобальний феномен, не підпадає під жодні міжнародні правові рамки. Після початку російського вторгнення в Україну сутність і характер гібридних загроз зазнали значних змін. Хоча війна перейшла від гібридної форми до конвенційної, гібридні методи не припинили свого існування. Для України війна стала конвенційною, тоді як для західних країн вона залишилася гібридною, хоча й набула активнішого характеру після ескалації. Російська федерація вела й продовжує вести гібридну війну не лише проти України, але й проти Європейського Союзу, застосовуючи широкий спектр інструментів для досягнення своїх цілей [1].

Однією з головних характеристик гібридних загроз є їхня непередбачуваність і складність. Вони можуть виникати у будь-який момент і мають міждисциплінарний характер. Наприклад, хакерські атаки на державні установи, маніпуляції зі соціальними мережами, економічна блокада, а також

приховане використання військових сил – це все елементи гібридної війни.

Гібридні загрози створюють нові виклики для системи національної безпеки. Якщо раніше безпека асоціювалася переважно з військовою сферою, то зараз вона охоплює значно ширший спектр загроз, таких як кібератаки, економічні війни, соціальні маніпуляції та інші форми невійськового тиску. Це змушує держави розробляти нові стратегії реагування на ці загрози, включаючи розширення національних безпекових структур, інтеграцію різних галузей для створення комплексної системи захисту.

Захист від гібридних загроз вимагає від держави використання багатосторонніх інструментів: від посилення військових можливостей і кіберзахисту до зміцнення економіки і підтримки суспільної єдності. Важливо також співпрацювати з міжнародними організаціями, такими як НАТО, ЄС та ООН, для обміну досвідом і координації заходів.

Поняття «національна безпека» та «гібридні загрози» є ключовими для розуміння сучасних викликів у сфері міжнародних відносин та захисту держав. Гібридні загрози порушують традиційне уявлення про війну і вимагають від держав нових підходів до забезпечення національної безпеки, враховуючи ширший спектр загроз. Тільки комплексна стратегія, що об'єднує військові, економічні та інформаційні аспекти, може забезпечити належний рівень захищеності в умовах сучасної глобалізованої дійсності.

Таким чином, національна безпека в умовах гібридних загроз повинна стати комплексною системою, яка включає не лише традиційні форми захисту, але й новітні методи протидії інформаційним і економічним загрозам. Стратегія повинна враховувати непередбачуваність і складність гібридних атак, щоб забезпечити стійкість держави у сучасному світі.

Важливо ретельно дослідити чинне законодавство та політичні стратегії, що регулюють оборонну сферу й процес військового будівництва. Це включає всебічний аналіз законодавчих актів щодо національної оборони, огляд оборонних бюджетів, а також оцінку стратегій розвитку та модернізації збройних сил. Особливу увагу слід приділити міжнародному контексту, зокрема

участі держави в оборонних альянсах і співробітництві з іншими країнами у межах міжнародних договорів та конвенцій. Важливим є й дотримання умов міжнародних угод, що впливають на рівень безпеки та стабільності в регіоні.

Крім того, слід врахувати технологічний аспект, який займає одне з ключових місць у сучасній оборонній стратегії. Технологічні інновації значно підвищують обороноздатність країни, забезпечуючи сучасні засоби захисту, ефективну протидію загрозам і можливості для стримування потенційних агресорів.

Сучасні технології захисту інформаційних систем дозволяють розробляти потужні засоби кіберзахисту, які запобігають кібератакам на критичну інфраструктуру, військові системи та урядові установи. Розвиток систем штучного інтелекту (ШІ) допомагає автоматизувати аналіз великих обсягів даних, швидко обробляти розвідувальну інформацію та приймати рішення в реальному часі. Впровадження безпілотних систем (дронів та безпілотні літальні апарати (БПЛА)) є ефективним інструментом для розвідки, спостереження і навіть виконання бойових завдань. Вони дозволяють проводити операції без ризику для життя військовослужбовців і мінімізують людський фактор.

Таким чином, технологічні інновації не лише підвищують обороноздатність країни, але й забезпечують її адаптивність до сучасних викликів і дають змогу ефективно реагувати на нові форми загроз. Використання новітніх технологій, таких як кібербезпека, штучний інтелект, безпілотні системи, значно розширює можливості держави у захисті національних інтересів. Технологічні інновації не лише підвищують обороноздатність країни, але й забезпечують її конкурентоздатність на світовій арені. Отже, аналіз оборонної сфери потребує комплексного підходу, враховуючи як внутрішні, так і зовнішні фактори.

1.2 Європейський досвід реалізації політики у сфері безпеки на наднаціональному та національному рівнях

Національна безпека в країнах Європейського Союзу (ЄС) є складним і багатогранним питанням, яке формується шляхом поєднання внутрішньої політики, міжнародних відносин і регіонального співробітництва. Хоча кожна держава-член ЄС відповідає за власну національну безпеку, колективна безпека Союзу також має першочергове значення, особливо в умовах зростання глобальних загроз, таких як тероризм, кібератаки, економічна нестабільність і гібридна війна. Європейський Союз розробив кілька рамок і механізмів для вирішення викликів безпеці, а країни-члени працюють як незалежно, так і спільно, щоб забезпечити свою оборону та стабільність.

Національна безпека в країнах ЄС є перш за все відповідальністю кожної окремої нації, і її сфера, як правило, включає захист кордонів, захист суверенітету, підтримку внутрішнього правопорядку та захист від зовнішніх загроз. Однак у контексті ЄС ця традиційна концепція національної безпеки розвинулася, щоб охопити ширший спектр питань, таких як кібербезпека, боротьба з тероризмом, управління міграцією та кліматична безпека.

Кожна країна-член ЄС має власну національну оборонну стратегію, військову політику та розвідувальні служби. Ці стратегії часто узгоджуються з ширшими рамками ЄС і НАТО, але особливості відрізняються відповідно до національних інтересів, геополітичної ситуації та історичного контексту кожної країни. Наприклад, такі країни, як Польща та країни Балтії, надають пріоритет військовій безпеці через їх близькість до Росії, а такі країни, як Німеччина та Франція, зосереджуються на дипломатії, економічній безпеці та боротьбі з тероризмом.

14 червня канцлер Німеччини Олаф Шольц разом із чотирма міністрами представив першу в історії стратегію національної безпеки Німеччини. Хоча стратегія успішно розглядає багатовимірність безпеки в сучасному

геополітичному середовищі, вона не відповідає інтегрованому європейському підходу. Насамперед вона представляє ЄС як основу для можливого розширення проектів національної безпеки. Після більш ніж 70 років членства в ЄС перша в історії стратегія безпеки Німеччини підкреслює тривожну загальну тенденцію. У першій в історії Німеччини стратегії безпеки Союз дедалі більше зводиться до задньої думки. Тому вкрай важливо пов'язати інтегрований підхід Німеччини з політичною реальністю Союзу, враховуючи також проблеми безпеки та перспективи інших держав-членів ЄС.

74-сторінковий документ підтверджує очікування, що стратегія безпеки Німеччини базується на об'єднаній Європі з сильним трансатлантичним альянсом як її основою, особливо в часи *Zeitenwende*. У результаті життєво важливо оцінити, як деякі з найважливіших сфер політики стратегії, зокрема оборона, економічна стабільність і зміна клімату, взаємопов'язані з політикою ЄС.

Згідно з документом, захист міжнародного порядку, заснованого на правилах, має стати пріоритетом. Керівники Берліна хочуть рішуче підтримувати цільові ініціативи щодо військової мобільності як НАТО, так і ЄС, а також гармонізувати вимоги до військової спроможності за допомогою європейських рішень щодо закупівель. У світі після 24 лютого 2022 року росія залишається найбільшою загрозою для миру та безпеки в євроатлантичному регіоні. На додаток до одноразової фінансової ін'єкції 100 мільярдів євро в збройні сили Німеччини, стратегія надає беззаперечні докази того, що Німеччина віддана досягненню цілі НАТО у 2% ВВП. Однак питання про те, чи будуть ці цілі досягнуті в найближчі роки, залишається під питанням.

Збільшення витрат на оборону також, ймовірно, включатиме інвестиції в кіберзахист і космічні можливості. У світлі війни, яка триває в Україні, забезпечення стійкості України як демократичної та вільної країни є ще одним пріоритетом. Проте той факт, що Берлін не наполягає на значно вищому рівні оборонної (промислової) інтеграції в ЄС і не в змозі вирішувати проблеми безпеки інших держав-членів ЄС, підриває інтегрований (та європейський)

підхід його нової парадигми безпеки.

Згідно з документом, безпека південного та східного сусідства ЄС має бути пріоритетом шляхом підтримки країн Західних Балкан, України, Республіки Молдова та, в майбутньому, Грузії, у прагненні до членства в ЄС.

Китай також відіграє помітну роль у новій стратегії Німеччини. Засуджуючи амбіції Пекіна підірвати регіональну стабільність і міжнародну безпеку та нехтування правами людини, Берлін розраховує на Китай як на партнера у вирішенні викликів, що становлять взаємний інтерес, таких як боротьба зі зміною клімату.

Крім того, стратегія пов'язує безпеку країни з її економічним зростанням. Будь то іноземні інвестиції в критичну інфраструктуру чи закупівлю сировини, ліків чи енергії, економічної залежності слід уникати будь-якою ціною. Після війни в Україні європейські лідери чітко усвідомили, як авторитарні режими можуть використовувати всі залежності, щоб послабити та шантажувати демократії. Підтримуючи Закон ЄС про важливу сировину, Німеччина також хоче використовувати весь потенціал торгових угод Союзу для посилення стійкості, безпеки та процвітання. Проте, якщо стратегія приведе до більш конкретних пропозицій щодо внутрішнього ринку ЄС і кращої координації з іншими державами-членами, вона може посилити економічну диверсифікацію, яка є такою необхідною для того, щоб економічна безпека стала новою парадигмою ЄС.

Нарешті, планетарна криза визнана головною загрозою безпеці. Очікується, що Німеччина використовуватиме дипломатію для збільшення міжнародних зусиль з обмеження негативних наслідків зміни клімату. Незабаром Берлін опублікує свою першу в історії кліматичну стратегію зовнішньої політики та закон про адаптацію до клімату. Правляча коаліція має на меті подальший розвиток міжнародних кліматичних клубів і стимулів для пов'язування декарбонізації з економічним зростанням. Однак у документі не розглядається потенціал ЄС як лідера кліматичних заходів. ЄС і його флагман Європейської зеленої угоди [42].

В сучасному світі, європейські країни стикаються з низкою складних викликів у галузі безпеки. В умовах геополітичного середовища, яке постійно змінюється та зростаючих загроз безпеці, важливо своєчасно оцінювати, які чинники визначають політику безпеки Європи та як вона реагує на сучасні виклики.

Перш за все, однією з найбільших загроз для європейської безпеки є зміна характеру війни та сучасні форми конфліктів. Традиційні збройні сутички замінюються гібридними загрозами, такими як кібератаки, дезінформація та некеровані конфлікти. Такі виклики вимагають адаптації стратегій оборони та розвитку нових навичок та засобів протистояння.

Другий важливий аспект – це взаємодія в межах Європейського Союзу. Заходи щодо спільної оборони та безпеки стають необхідністю для забезпечення стійкої безпеки на європейському континенті. Взаємодія у сфері оборони може включати спільні військові навчання, обмін інформацією та об'єднання ресурсів для ефективного протистояння загрозам.

Третє, військові технології відіграють важливу роль у сучасній політиці оборони. Зростаюча роль штучного інтелекту, кіберзброї та новітніх засобів комунікації ставлять перед країнами членами ЄС вимогу щодо постійного оновлення та модернізації своїх військових сил. Важливо розглядати та інтегрувати ці нові технології у стратегію оборони для забезпечення ефективності та конкурентоспроможності.

Четвертим аспектом є економічні витрати на оборону. Збільшення витрат на оборону стає важливим завданням для забезпечення національної безпеки. Однак це також ставить питання щодо ефективності витрат та необхідності балансу між економічним розвитком і обороною [30].

Хоча ЄС не має об'єднаних військових сил, він відіграє вирішальну роль у координації зусиль у сфері безпеки своїх держав-членів. Політика безпеки ЄС викладена в Спільній політиці безпеки та оборони (СПБО), яка дозволяє проводити спільні місії з підтримання миру, врегулювання криз і запобігання конфліктам. Через СПБО ЄС здійснює цивільні та військові місії по всьому світу,

сприяючи глобальній стабільності та безпеці.

Агентство Європейського Союзу з кібербезпеки (далі – ENISA) і Європейський центр передового досвіду з протидії гібридним загрозам є прикладами загальноєвропейських установ, які допомагають у розбудові потенціалу кібербезпеки держав-членів і боротьбі з гібридними загрозами, такими як дезінформація, втручання у вибори та економічний примус. Роль ЄС в обміні розвідданими та координації є вирішальною для вирішення проблем транскордонної безпеки, таких як тероризм та організована злочинність.

Крім того, ЄС створив такі механізми, як Європейське агентство прикордонної та берегової охорони (далі – Frontex), яке допомагає країнам в управлінні зовнішніми кордонами, зокрема у відповідь на міграційні кризи, а також у вирішенні проблем торгівлі людьми та транскордонної злочинності. Співпраця у сфері юстиції та правоохоронних органів через Європол також зміцнює здатність країн ЄС протистояти транснаціональним загрозам.

Зі зростанням цифрової залежності кіберзагрози стали одним із найбільш критичних викликів для країн ЄС. Кібератаки на інфраструктуру, вибори, підприємства та державні установи можуть дестабілізувати цілі економіки та суспільства. Такі країни, як Естонія, яка зазнала широкомасштабної кібератаки в 2007 році, очолили зусилля ЄС щодо посилення колективної кібербезпеки через такі ініціативи, як Стратегія кібербезпеки ЄС та інвестиції в безпечну цифрову інфраструктуру.

Тероризм залишається постійною загрозою безпеці країн ЄС. Зростання екстремістських угруповань, як внутрішніх, так і міжнародних, вимагає комплексних стратегій боротьби з тероризмом. Після терактів у Парижі, Брюсселі та Берліні країни ЄС посилили обмін розвідданими, програми протидії радикалізації та співпрацю з міжнародними партнерами для запобігання майбутнім інцидентам.

Викликами для безпеки країн-членів ЄС є гібридні загрози. Гібридні загрози поєднують звичайну військову тактику з невійськовими інструментами, такими як дезінформація, економічний тиск і кібератаки. Цільова група ЄС зі

стратегічної комунікації та групи реагування на гібридні загрози спрямовані на захист держав-членів від таких загроз.

Ще одним викликом є міграційна криза та безпека кордонів. Міграційна криза 2015 року виявила вразливі місця на зовнішніх кордонах ЄС. Управління міграційними потоками, забезпечення гуманного ставлення до шукачів притулку та запобігання незаконному перетину з того часу стали ключовими пріоритетами для ЄС. Це призвело до збільшення фінансування Frontex, посилення прикордонного контролю та впровадження жорсткішої політики надання притулку. Безпека кордонів залишається спірним питанням, особливо для країн, які знаходяться на лінії фронту.

Сучасні тенденції на міжнародній політичній арені формують дедалі серйозніші виклики, зокрема загрози та посилення геостратегічної конкуренції на різних фронтах. ЄС сьогодні стикається з кризою легітимності, що вимагає переосмислення структури політичної влади, особливо у ключових сферах, таких як безпека та оборона. Політична нестабільність в регіоні негативно впливає на процес інтеграції у сфері оборони, випробовуючи принципи європейської солідарності та здатність колективно реагувати на кризові ситуації.

Тривалий час Європа стикалася з обмеженими військовими ресурсами, технологічним відставанням, слабкою оборонною промисловістю та недостатніми витратами на національну оборону. Ці проблеми стимулювали ЄС до інституційних і політичних зусиль, спрямованих на зближення стратегічних пріоритетів країн-членів, підтримку більш узгоджених і сумісних військових можливостей, а також уникнення дублювання у сфері науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт (далі – НДДКР) щодо нових систем озброєння. Основна мета полягала в наданні фінансових стимулів для європейського оборонного сектору та сприянні транскордонній співпраці.

Крім того, за останні роки ЄС поступово відійшов від суто міжурядової моделі інтеграції та ухвалення рішень у сфері безпеки й оборони, включивши нові механізми для розвитку військового потенціалу.

Це викликало необхідність посилити діяльність у двох ключових

напрямах. По-перше, це створення більш інтегрованої та конкурентоспроможної оборонної промисловості та спільного європейського ринку. По-друге, пошук рішень для покращення стратегічної автономії ЄС у межах ширших зусиль із реагування на нові внутрішні та зовнішні загрози безпеці. Таким чином, було поставлено завдання перетворити оборонну промисловість на європейський пріоритет, а не виключно національну справу, та легітимізувати зусилля з розвитку оборонного суверенітету Європи.

Ці зміни призвели до впровадження амбітних політичних ініціатив, зокрема після публікації Глобальної стратегії ЄС у 2016 році. Важливими кроками стали створення Європейського оборонного фонду (EDF), який спрямований на «підтримку інноваційної та конкурентоспроможної оборонної промислової бази», а також заснування Генерального директорату з питань оборонної промисловості та космосу (далі – DG DEFIS) у Європейській комісії.

Глобальна стратегія зовнішньої політики та політики безпеки Європейського Союзу», яку презентувала колишня Верховна представниця/Віцепрезидентка Федеріка Могеріні в червні 2016 року, стала основою для подальшого розвитку Спільної політики безпеки та оборони (далі – СПБО). Наприкінці того ж року було розроблено комплексний пакет заходів у галузях безпеки та оборони, що охоплює три ключові напрями: по-перше, нові політичні цілі й прагнення європейців посилити відповідальність за свою безпеку та оборону; по-друге, нові фінансові інструменти для підтримки держав-членів і європейської оборонної промисловості в розвитку оборонного потенціалу (так званий «Європейський план оборонних дій»); і, нарешті, набір конкретних дій у рамках Спільної декларації ЄС–НАТО, яка визначила пріоритетні напрямки співпраці. Реалізація цих трьох елементів триває і спрямована на підвищення безпеки Союзу та захист його громадян [46].

У 2017 році було запроваджено Постійне структуроване співробітництво (далі – PESCO), яке базується на положеннях Договору ЄС. Ця ініціатива спрямована на поглиблення оборонної співпраці між державами-членами Євросоюзу, які готові та здатні брати в ній участь. Метою PESCO є посилення

спроможностей ЄС як ключового гравця у сфері міжнародної безпеки, захист громадян ЄС і підвищення ефективності використання оборонних ресурсів.

У тому ж році був заснований Координований щорічний огляд з питань оборони (далі – CARD). Його основна функція — надати державам-членам ЄС чітке розуміння стану обороноздатності в Європі та визначити перспективні напрями для співпраці. Цей механізм сприяє поступовій синхронізації національних оборонних планів і кращій координації витрат на оборону, що дозволяє ефективніше використовувати ресурси.

Для того щоб Європейський Союз міг діяти як активний гравець у сфері глобальної безпеки та брати на себе відповідальність за врегулювання кризових ситуацій, у 2017 році держави-члени створили постійні політичні, військові та цивільні структури.

Ще одним важливим кроком стало створення у 2017 році Європейського оборонного фонду (EDF). Ініціатива Європейської Комісії спрямована на підтримку спільних оборонних досліджень і розробок, а також розвиток конкурентоспроможної та інноваційної оборонної промисловості в Європі.

У 2021 році було засновано Європейський фонд миру (далі – EPF), який розширив можливості ЄС у забезпеченні безпеки як для своїх громадян, так і для партнерів. Завдяки цьому фонду ЄС може постачати партнерам різні види військового обладнання та інфраструктури безпеки, дотримуючись високих стандартів у сфері прав людини.

У 2022 році було прийнято *Стратегічний компас для безпеки та оборони*, який надав єдину оцінку стратегічного середовища, викликів і загроз для ЄС. Цей документ містить конкретні рекомендації з чітким графіком виконання, що мають підвищити здатність Союзу ефективно діяти під час криз і забезпечувати безпеку громадян. Компас охоплює всі аспекти політики безпеки та оборони, зосереджуючись на чотирьох ключових напрямках: оперативність, інвестиції, партнерство та безпека [36].

Історія європейської співпраці в галузі безпеки та оборони визначається різноплановістю термінів, визначень та підходів. Один із таких підходів – це

концепція «європейської стратегічної автономії», яка була вперше представлена у Глобальній стратегії Європейського Союзу в червні 2016 року.

Цей термін викликав політичні потрясіння як в Європі, так і в Сполучених Штатах, оскільки його спочатку трактували як альтернативу НАТО.

Зокрема, члени Альянсу у Східній Європі виступили проти закликів до європейської стратегії автономії через побоювання, що Сполучені Штати можуть припинити гарантування захисту для Європи. Навіть Франція, найзапекліший прихильник європейської стратегічної автономії, чітко заявила, що НАТО залишається основною організацією, відповідальною за територіальну оборону Європи.

З моменту свого першого використання в контексті оборонної політики ЄС десять років тому стратегічна автономія поступово відігравала ключову роль у практиці та сучасному дискурсі щодо зовнішніх дій ЄС. У свою чергу, стратегічна автономія, будучи амбіцією, ціллю та новим політичним методом, породжує низку ключових юридичних питань, які мають важливе значення для розуміння того, на якого глобального актора прагне перетворитися ЄС – і перешкод, які можуть постати на його шляху — в контексті еволюції сучасних міжнародних відносин.

«Стратегічна автономія» — це концепція, яка завдячує своїм походженням військовій лексиці, де вона стосується довгострокового бачення структурних умов, що дозволяють встановити військову автономію по відношенню до інших учасників. Наприклад, у французькому *Livre blanc sur la défense* 1994 року [41]. Стратегічна автономія служить курсором для пошуку відповідного балансу між внутрішньою оборонною стратегією, спрямованою виключно на захист національної території, та зовнішньою. зосередження всіх зусиль на зовнішніх військових діях на підтримку міжнародного миру та безпеки. З цієї точки зору мета стратегічної автономії полягає в тому, щоб знайти баланс для досягнення як оборонних, так і проєкційних цілей.

Отже, стратегічна автономія увійшла в практику Європейського Союзу в контексті Європейської політики безпеки та оборони (далі – ESDP), яка є

частиною Спільної зовнішньої політики та політики безпеки (далі – CFSP). Зокрема, у Висновках Європейської Ради від 20 грудня 2013 року під час дискусій щодо побудови європейської оборонної промисловості згадується концепція, коли йдеться про те, що «Європа потребує більш інтегрованої, стійкої, інноваційної та конкурентоспроможної оборонної технологічної та промислової бази (далі – EDTIB) розвивати та підтримувати свою обороноздатність. Це також може посилити його стратегічну автономію та здатність діяти з партнерами» [39].

Таким чином, у цьому початковому баченні стратегічна автономія розглядається як результат побудови технологічної та промислової оборонної бази. Мета досягнення стратегічної автономії ЄС представлена на тлі більш конкретної мети сприяти розвитку технологічної та промислової оборонної бази, методика, яка нагадує метод «малих кроків» Жана Моне та Роберта Шумана, який полягає у підкресленні елементів технічної співпраці над їхні основні стратегічні інтереси, щоб подолати політичний опір, який перешкоджає європейській інтеграції.

Через три роки стратегічна автономія посіла важливе місце в Глобальній стратегії зовнішньої політики та політики безпеки ЄС від червня 2016 року [46]. Там вона виконує три основні функції.

По-перше, Глобальна стратегія визначає стратегічну автономію як амбіцію для Європейського Союзу в реалізації його Спільної зовнішньої політики та політики безпеки (далі – СЗППБ). Наскрізний характер самої СЗППБ, яка далеко не обмежується оборонними та військовими аспектами, також передбачає розширення використання стратегічної автономії за межами цих секторів.

По-друге, стратегічна автономія вважається необхідною умовою для досягнення мети сприяння миру та безпеці, що зазначено в статтях 3(5) та 21(2)(с) Договору про Європейський Союз.

По-третє, Глобальна стратегія підкреслює той факт, що сама стратегічна автономія, як і надійна Спільна політика оборони та безпеки, зумовлені появою стійкої, інноваційної та конкурентоспроможної європейської оборонної

промисловості. Цікаво, що ці два останні пункти об'єднують два виміри – внутрішній і зовнішній – стратегічної автономії, виділені вище. Як останній крок у цій концептуальній еволюції, Висновки Ради від 14 листопада 2016 року надають усталене визначення стратегічної автономії в оборонному секторі як процесу посилення «глобальної стратегічної ролі ЄС та його здатності діяти автономно, коли і де це необхідно». і з партнерами, коли це можливо» [39].

І амбіції, і цілі стратегічної автономії ЄС перегукуються з деякими з найбільш класичних визначень суверенітету, тієї самої концепції, на якій побудовано нинішній поствестфальський світопорядок.

Концепція стратегічної автономії добре закріпилася в інституційній практиці Європейського Союзу та була поширена на широкий спектр сфер його зовнішньої діяльності, пов'язуючи жорстку та м'яку силу в узгодженій перспективі. Таким чином, за останнє десятиліття це стало актуальною концепцією та метою сучасної зовнішньої діяльності ЄС. Стратегічна автономія допомагає об'єднати жорстку та м'яку силу в узгоджений континуум і дозволяє підкреслити необхідність діяти в різноманітних сферах безпекової політики, незалежно від розподілу відповідних повноважень у Союзі та його державах-членах.

Досягнення стратегічної автономії у сфері оборони значною мірою залежить від політичної волі держав-членів ЄС за відсутності більш тісної правової інтеграції свої компетенції в цій галузі. З точки зору зовнішньої діяльності ЄС, зростання стратегічної автономії викликає принаймні два набори ключових запитань. З одного боку, з точки зору цілі матеріальної/горизонтальної узгодженості зовнішньої діяльності Європейського Союзу, якою мірою стратегічна автономія допоможе раціоналізувати дії ЄС, орієнтовані на безпеку, у майбутньому? Насправді ще належить побачити, наскільки це буде довгострокова мета структурування та інтеграції зовнішньої діяльності ЄС. З іншого боку, з точки зору принципу розподілу повноважень, чи вплине стратегічна автономія на вертикальний розподіл повноважень усередині ЄС, а також на обов'язок лояльної співпраці між Союзом та його державами-

членами? [45].

Однак зараз немає сумнівів у тому, що стратегічна автономія стала частиною оновленої міжнародної ідентичності ЄС, як потужний засіб для довгострокового утвердження статусу ЄС як незалежного та самостійного глобального гравця в сучасній міжнародній сфері. стосунки.

Іспанія використовує своє головування в Раді ЄС, щоб конкретизувати концепцію «відкритої стратегічної автономії» за допомогою нового детального плану досягнення економічної та геополітичної безпеки. Хоча документ далекий від досконалості, він обіцяє просування дискусії, яка вкрай потрібна Європі. Зіткнувшись із багатьма розбіжностями між своїми державами-членами, Європейський Союз протягом останніх кількох років намагався удосконалити свою концепцію стратегічної автономії. Тепер Іспанія має намір використати своє головування в Раді ЄС, щоб надати цій дискусії більшої послідовності та змісту. Якщо це вдасться, Європа зробить значний крок до глибшої інтеграції.

Концепція стратегічної автономії вже значно еволюціонувала. Виникши у сфері оборони, він вперше з'явився в офіційному документі ЄС у 2013 році. Потім він став зовнішньополітичним принципом у Глобальній стратегії ЄС 2016 року, перш ніж остаточно поширитися на економічну сферу з новим зобов'язанням блоку «відкритої стратегічної автономії». у 2020 році.

Основна ідея полягає в тому, що європейці повинні мати можливість жити за власними законами та захищати свої інтереси без іноземного втручання (чи допомоги). Проте, враховуючи кооперативну природу ЄС, прийняття рішень на основі консенсусу та глибокі економічні зв'язки з рештою світу, зовнішні дії повинні знайти тонкий баланс. Він має бути багатостороннім, коли це можливо, але одностороннім, коли це необхідно.

У період між пандемією COVID-19, вторгненням росії в Україну, загостренням китайсько-американського суперництва та поверненням промислової політики ЄС має достатньо причин переглянути свої відносини з рештою світу та запровадити відкриту стратегічну автономію. в рамках нової парадигми економіки та безпеки. Європейці усвідомили той факт, що

взаємозалежність є джерелом не лише безпеки та процвітання, а й потенційної вразливості.

Щоб намітити курс вперед, Іспанія, яка головує в Раді ЄС, розробила «Стійкий ЄС–2030: орієнтований на майбутнє підхід до зміцнення відкритої стратегічної автономії та глобального лідерства ЄС», дорожню карту, яка робить п'ять позитивних внесків у ці дебати.

По-перше, процес, який створив дорожню карту, заслуговує похвали, оскільки він спирався на точки зору всіх 27 держав-членів (плюс Європейська комісія), навіть щодо суперечливих питань, таких як принцип, згідно з яким промислова політика ЄС повинна слідувати переважно європейській логіці.

По-друге, Resilient EU2030 пропонує бажану порцію реалізму та оптимізму. Він містить не лише відверту оцінку вразливостей ЄС, а й конструктивні пропозиції щодо їх подолання.

По-третє, дорожня карта справедливо підкреслює важливість відкритості та міжнародної співпраці. ЄС повинен залишатися твердим у своїй рішучості не закриватися від світу. Відокремлення від Китаю, зокрема, є нездійсненним і виявилось б дуже дорогим, якщо його спробувати.

По-четверте, документ може похвалитися великою кількістю змісту з детальними розділами про те, як реалізувати конкретні, оригінальні політичні рекомендації у сферах охорони здоров'я, продовольства, цифрових технологій та енергетики. Він також пропонує хороші аргументи для того, як ЄС може стати більш екологічним і конкурентоспроможним, залишаючись відкритим.

Нарешті, Resilient EU2030 мудро визнає, що міжнародний порядок потрібно реформувати, а не просто захищати чи зберігати, і що Європа може відігравати провідну роль у цьому процесі, включаючи також Глобальний Південь.

Однак, як і будь-який амбітний стратегічний документ, цей має деякі недоліки. По-перше, у будь-якій спробі скласти план майбутніх сценаріїв визначальна роль повинна припадати на волатильність, невизначеність і ризик. Сьогоднішній світ відзначений посиленням політичної поляризації та

фрагментації як на міжнародному, так і на внутрішньому рівні. Таким чином, заходи політики мають бути зосереджені на адаптивності та непередбачених ситуаціях, і вони повинні включати «наступальні» інструменти економіки та безпеки (такі як санкції) на додаток до захисних.

По-друге, незважаючи на те, що Resilient EU2030 включає детальний огляд залежностей товарів (з посиланням на 323 конкретні продукти), він приділяє набагато менше уваги послугам. І все ж саме послуги (і платформи) формуватимуть еволюцію глобальної економіки. Це означає, що єдиний ринок послуг ЄС стане вирішальним фактором його конкурентоспроможності в майбутньому. Якщо недавній досвід чогось навчив нас, так це те, що комплексні економічні відносини, що включають товари, послуги та інвестиції, можуть бути використані як зброя так само легко, як і ті, які визначені більш вузько.

По-третє, у тексті занадто багато віри в альянси ЄС із країнами-однодумцями. Уподобання окремих держав-членів завжди підлягають політичним змінам, і багато потенційних партнерів, наприклад Бразилія та Індія, вже не погоджуються з ЄС у життєво важливих питаннях, таких як війна в Україні. Замість того, щоб зосереджуватися на явному однодумстві, ЄС повинен розвивати різні види відносин в інтересах диверсифікації.

По-четверте, хоча синергія та компроміси, пов'язані зі стратегічною автономією, коротко згадуються, вони вимагають ближчого розгляду [48].

Отже зміни у глобальній безпековій ситуації, зокрема після 2014 року, призвели до значного зростання актуальних загроз для Європейського Союзу та його країн-членів. Новітні виклики змусили переглянути стратегії формування як зовнішньої, так і внутрішньої політики ЄС. У відповідь на цю ситуацію була розроблена Глобальна стратегія Європейського Союзу з питань зовнішньої політики та політики безпеки «Спільне бачення, спільна дія: сильніша Європа» (2016), що відображає зростаючий взаємозв'язок між внутрішньою та зовнішньою безпекою.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

2.1 Організаційно-правові засади державної політики у сфері національної безпеки в Україні

В сучасному світі, де геополітична нестабільність та військові конфлікти стають невід'ємною частиною реальності, важливою складовою національного самовизначення є системна та ефективна політика в галузі оборони та військового будівництва.

Державна політика у сфері національної безпеки є ключовим елементом забезпечення суверенітету, стабільності та розвитку країни. В умовах сучасних викликів і загроз, зокрема військової агресії, гібридних атак, економічного тиску та кіберзагроз, Україна активно формує організаційно-правові засади для ефективного захисту національних інтересів. Розглянемо ключові аспекти організаційно-правового регулювання в цій сфері та основні інструменти забезпечення національної безпеки.

Правові засади, що регулюють взаємовідносини у галузі національної безпеки, оборони та військового будівництва були сформовані на основі Конституції України з урахуванням значущих змін, які відбулися в країні та у світі. Конституцією України визначено, що «забезпечення державної безпеки і захист державного кордону покладається на відповідні правоохоронні органи та військові формування, організація і порядок діяльності яких визначаються законом» [7].

19 червня 2003 року було затверджено основні принципи державної політики України у сфері національної безпеки шляхом прийняття Закону України «Про основи національної безпеки України». Цей закон визначав

основні національні інтереси, об'єкти безпеки та суб'єкти, відповідальні за її забезпечення, а також окреслював ключові напрями державної політики та повноваження органів влади у сфері безпеки.

На основі цього закону Президент України затвердив Стратегію національної безпеки України та Воєнну доктрину України. Ці документи слугували керівництвом для планування військового будівництва і визначення пріоритетів у діяльності органів державної влади за умов виникнення конкретних загроз.

Основною метою було своєчасне виявлення, запобігання та нейтралізація як реальних, так і потенційних загроз національним інтересам України, забезпечуючи захист особи, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх небезпек у всіх сферах суспільного життя [20].

Закони України, такі як «Про оборону України», «Про організацію оборонного планування», «Про правовий режим воєнного стану», «Про правовий режим надзвичайного стану» та «Про Раду національної безпеки і оборони України», є фундаментальними законодавчими актами в сфері національної безпеки та оборони. Ці правові норми встановлюють правовий каркас для діяльності всіх державних військових формувань та органів, що виконують конституційно визначені функції у галузі національної безпеки та оборони.

Закони детально регламентують діяльність у період воєнного чи надзвичайного стану, визначаючи правовий статус та повноваження як військових, так і цивільних структур в цих умовах. Ці нормативні акти, відповідно до Конституції України, забезпечують законність і системність роботи всіх суб'єктів, залучених до сфери національної безпеки та оборони. Вони створюють основу для ефективного виконання ключових завдань у надзвичайних обставинах. В існуючій системі національної безпеки України, відповідно до Конституції, основні функції виконують:

- Президент України;
- Верховна Рада України;

- Кабінет Міністрів України;
- Рада національної безпеки і оборони України; – міністерства й інші центральні органи виконавчої влади;
- місцеві державні адміністрації й органи місцевого самоврядування;
- сектор безпеки і оборони України;
- профільні політичні та громадські інститути [7].

Перша Воєнна доктрина України була затверджена 19 жовтня 1993 року, підкреслюючи оборонний характер воєнної політики країни та відмову від агресивної позиції щодо інших держав. Доктрина визначила готовність до захисту національних інтересів у разі виникнення воєнної загрози. Її положення стали частиною концепції національної безпеки та були закріплені в ключових законодавчих актах, прийнятих Верховною Радою України. Доктрина також відображала нейтральний статус країни та прагнення до без'ядерного статусу, що передбачало ліквідацію ядерної зброї на території України за умови отримання гарантій безпеки від ядерних держав і міжнародного співтовариства [18].

Друга Воєнна доктрина України, затверджена Указом Президента 15 червня 2004 року, була розроблена відповідно до Закону України «Про основи національної безпеки». Вона зберігала оборонний характер політики, наголошуючи, що Україна не розглядає жодну державу як воєнного опонента, проте вважатиме потенційним противником тих, чия політика становить загрозу для безпеки країни. Доктрина підкреслювала відсутність територіальних претензій з боку України до інших держав і водночас неприйняття будь-яких претензій до її території.

У 2015 році доктрину було переглянуто через тимчасову окупацію Криму та Севастополя, а також через збройний конфлікт на сході країни, спричинений російською агресією. Оновлена Воєнна доктрина враховувала нові загрози та розвивала принципи, закладені у Стратегії національної безпеки 2015 року. Її основним завданням стало протистояння російській агресії, досягнення стандартів ЄС і НАТО, а також розширення співпраці у військовій, економічній

та технічній сферах з державами-партнерами. Головною метою оновленої доктрини визначено створення умов для відновлення територіальної цілісності, суверенітету та недоторканності України в межах її міжнародно визнаних кордонів [23].

Воєнною доктриною України, затвердженою Указом Президента України № 555 від 24 вересня 2015 р. , визначено, що воєнно-економічне та військово-технічне забезпечення воєнної безпеки держави безпосередньо залежить від оборонно-промислового комплексу і що економічне забезпечення воєнної безпеки здійснюватиметься шляхом формування й реалізації принципово нової єдиної військово-промислової, воєнно-економічної та військово-технічної політики, основними напрямками якої є зокрема:

1. Запровадження системи стратегічного планування розвитку оборонно-промислового комплексу, узгодженої з цілями та завданнями державної політики у сфері національної безпеки й оборони, а також із соціально-економічним і науково-технічним розвитком України.

2. Визначення на державному рівні довгострокових потреб у наукових, матеріально-технічних ресурсах для забезпечення оборони, створення умов для розробки, виробництва, ремонту та модернізації озброєння, військової техніки, спеціального обладнання та боєприпасів з урахуванням характеру і масштабів воєнних загроз, а також цілей і завдань воєнної політики держави.

3. Формування оптимальної структури оборонно-промислового комплексу, визначення пріоритетних напрямів його модернізації та розвитку, технічного переоснащення, а також забезпечення максимальної завантаженості й розширення науково-виробничого потенціалу оборонного сектору економіки [27].

Концепція розвитку сектору безпеки і оборони України, затверджена Указом Президента України № 92 у березні 2016 року, визначає основні підходи до організації оборонного планування, зокрема:

- Інтеграція системи планування розвитку сектору безпеки та оборони в загальнодержавну систему прогнозування та стратегічного планування.

- Узгодження планування розвитку сектору безпеки та оборони з процесом бюджетного планування, враховуючи соціально-економічний розвиток держави.

- Координація, збалансування та синхронізація завдань державних цільових програм у сфері безпеки та оборони, програм розвитку озброєння і військової техніки, а також реформування оборонно-промислового комплексу. Це забезпечує їх відповідність якісним і ресурсним параметрам та фінансово-економічним можливостям держави.

- Визначення головних цілей програмних документів із врахуванням завдань адаптації системи озброєння до змін у характері воєн і збройних конфліктів, форм і методів ведення бойових дій, визначених Воєнною доктриною України [24].

Особливої уваги заслуговує Закон України «Про національну безпеку України», ухвалений 21 червня 2018 року. Однією з ключових новацій закону стало визначення поняття «сектор безпеки і оборони», який охоплює взаємопов'язані елементи:

- *сили безпеки*: правоохоронні та розвідувальні органи, спеціалізовані державні установи з правоохоронними функціями, сили цивільного захисту та інші органи, що виконують завдання із забезпечення національної безпеки відповідно до Конституції та законів України.

- *сили оборони*: Збройні Сили України та інші військові формування, створені відповідно до законів України, а також правоохоронні й розвідувальні органи, які виконують функції з оборони держави.

- *оборонно-промисловий комплекс*: сукупність органів державного управління, підприємств, установ і наукових організацій, що займаються розробкою, виробництвом, модернізацією та утилізацією продукції військового призначення, надають послуги для оснащення сил безпеки та оборони, а також забезпечують військово-технічне співробітництво України з іншими країнами.

- *громадяни та громадські об'єднання*: добровольці та громадські ініціативи, що беруть участь у забезпеченні національної безпеки. Цей закон

визначає чітку структуру сектору безпеки й оборони, що сприяє підвищенню ефективності захисту національних інтересів [19].

Особливістю цього законодавчого акта є новаторське розмежування понять «сили безпеки» та «сили оборони». Так, сили безпеки охоплюють інститути, відповідальні за забезпечення громадського порядку, захист громадян і суверенітету держави в умовах мирного часу. Натомість сили оборони зосереджені на захисті територіальної цілісності та незалежності України в умовах воєнних загроз. Цей підхід є важливим кроком у формуванні сучасної системи управління національною безпекою, що враховує міжнародний досвід і забезпечує ефективну адаптацію до поточних викликів.

Відповідно до ст. 4 Закону система цивільного контролю за сектором безпеки і оборони «складається з контролю, що здійснюється Президентом України; контролю, що здійснюється Верховною Радою України; контролю, що здійснюється Радою національної безпеки і оборони України; контролю, що здійснюється Кабінетом Міністрів України, органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування; судового контролю; громадського нагляду» [19].

Цей закон був розроблений для впровадження положень Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента від 26 травня 2015 р. № 287. Зазначена стратегія передбачає комплексне вдосконалення законодавства щодо національної безпеки і оборони, регулювання структури та складу сектору безпеки і оборони, а також вдосконалення системи управління, координації та взаємодії його органів. Окремий акцент робиться на підвищенні ефективності системи демократичного цивільного контролю над органами сектору безпеки і оборони.

Закон України «Про національну безпеку України» 2018 р. став системоутворювальним нормативно-правовим актом, згідно з положеннями якого формується державна система забезпечення національної безпеки. Загальні риси системоутворювального законодавства нині визначені у п'ятому розділі, який має назву «Планування у сферах національної безпеки і оборони», де

передбачено розроблення стратегій, концепцій, програм, планів розвитку органів безпеки і оборони, управління ресурсами й ефективного їх розподілу, якими забезпечується планування та реалізація державної політики в цих сферах [33].

Указ Президента України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України» визначив концептуальні підходи до формування, підготовки та забезпечення всебічної оборони держави, враховуючи сучасні виклики та умови. Основу цієї стратегії складають принципи стримування, стійкості та взаємодії. Наразі триває процес розробки нормативно-правових актів центральними органами виконавчої влади, відповідальними за національну безпеку та оборону, з метою імплементації ключових положень стратегії й адаптації їх до сучасних загроз та стратегічних пріоритетів.

Стратегія воєнної безпеки України ініціювала новий етап у формуванні національної оборонної політики. Вона визначає концептуальні засади, спрямовані на забезпечення не лише військової готовності, а й на створення гнучкої та адаптивної системи оборони, здатної реагувати на динамічні зміни в геополітичному середовищі. Пріоритетами стратегії є інтеграція принципів стримування та стійкості, розвиток міжвідомчої взаємодії, а також координація дій усіх суб'єктів, залучених до системи оборони.

Після ухвалення указу державні органи, відповідальні за сферу національної безпеки, розпочали розробку нормативних документів, що деталізують стратегічні дії для реалізації концепції. Цей процес сприяє формуванню інтегрованого підходу до забезпечення воєнної безпеки, покращенню координації між органами державної влади та впровадженню сучасних технологій у військово-промисловому секторі.

Ключовим компонентом стратегії є зміцнення міжнародного співробітництва. Активна співпраця з партнерами, участь у миротворчих місіях і обмін досвідом сприяють підвищенню безпеки як у регіоні, так і поза його межами. Цей напрямок є критично важливим для формування колективної стійкості до глобальних викликів і сприяє підтримці миру та стабільності на міжнародній арені.

Таким чином, Указ Президента визначив важливу віху у формуванні стратегії воєнної безпеки України. Документ закладає основу для впровадження інноваційних підходів, ефективного використання ресурсів та розвитку міжнародного партнерства для забезпечення національної безпеки та стійкості [22].

Військова агресія росії проти України, яка розпочалася у 2014 р., актуалізувала необхідність внесення відповідних змін у нормативно-правове забезпечення і змусила законодавця визначити термін «воєнний стан» ще у 2015 р. Порядок введення воєнного стану визначається у ст. 5 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» і є цілим комплексом дій, які пов'язані між собою і в кінцевому підсумку завершуються оприлюдненням Указу Президента України одночасно із законом про затвердження такого Указу Президента України та набрання ним чинності. Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», Указ Президента України «Про введення воєнного стану» встановлює «вичерпний перелік конституційних прав і свобод людини і громадянина, які тимчасово обмежуються у зв'язку з веденням воєнних дій, та визначає тривалість цих обмежень, а також тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень» [21].

Дослідження організаційно-правових засад національної безпеки свідчить, що ефективність функціонування суб'єктів, відповідальних за забезпечення національної безпеки, значною мірою залежить від рівня розробленості теоретичної бази та нормативно-правового регулювання їхніх функціональних систем. Формування мети національної безпеки має ґрунтуватися на дотриманні балансу інтересів особи, суспільства та держави, що є критично важливим для стабільного розвитку держави.

Законодавча база визначає мету національної безпеки як досягнення стану захищеності національних інтересів і цінностей України від протиправних посягань і різноманітних загроз, що можуть перешкоджати чи ускладнювати їх реалізацію. Ресурси та засоби забезпечення національної безпеки регулюються комплексом нормативно-правових актів, які визначають функціонування

системи безпеки, діяльність уповноважених органів, а також механізми їхньої взаємодії та координації. Ці норми охоплюють як кризові, так і звичайні умови діяльності, забезпечуючи багаторівневу співпрацю: міжвідомчу, внутрішньовідомчу та надвідомчу.

Захист національних інтересів передбачає ефективну роботу органів галузевої та міжгалузевої компетенції, включаючи ті, які в законодавстві визначені як сили безпеки та оборони. У ситуаціях надзвичайного характеру або загроз національного масштабу координація дій уповноважених суб'єктів здійснюється через системи надвідомчого міжгалузевого управління. Ці системи спираються на нормативно-правові акти, які визначають їхній правовий статус, функції та принципи діяльності.

Такий підхід дозволяє забезпечити комплексний механізм захисту національних інтересів, підвищуючи ефективність реалізації завдань у сфері національної безпеки як у мирний час, так і під час кризових ситуацій.

2.2 Механізм забезпечення національної безпеки України

Сучасні загрози національній безпеці набувають дедалі складніших форм. У ХХІ столітті поряд із традиційними загрозами військового характеру з'явилися так звані гібридні загрози, які включають комбінацію військових, економічних, інформаційних і кібернетичних атак. Гібридні загрози спрямовані не тільки на фізичне захоплення території, а й на дестабілізацію внутрішніх політичних процесів, знищення економічної стабільності та підрив довіри громадян до державних інституцій. У зв'язку з цим держава має забезпечити комплексний підхід до національної безпеки, застосовуючи різні механізми для протидії таким загрозам.

Одним із найважливіших аспектів забезпечення національної безпеки є розбудова ефективних інституцій. У багатьох країнах для протидії гібридним

загрозам створено спеціальні державні структури, які координують дії різних відомств у сфері безпеки. Зокрема, створюються спеціалізовані органи для моніторингу кіберзагроз, протидії інформаційним атакам і забезпечення економічної безпеки. Крім того, важливу роль відіграє координація між різними гілками влади та військовими, які спільно працюють над захистом держави від гібридних викликів.

Інформаційна безпека є важливим компонентом національної безпеки в умовах гібридних загроз, коли противники намагаються маніпулювати громадською думкою через дезінформацію та пропаганду. Для захисту інформаційного простору держави необхідно створювати механізми перевірки та спростування фейкових новин, а також підвищувати медіаграмотність громадян. У цьому контексті важливу роль відіграє співпраця з журналістами та громадськими організаціями, які можуть допомогти в розпізнаванні пропагандистських матеріалів і забезпечити оперативне поширення правдивої інформації. Також активно застосовуються технології штучного інтелекту для виявлення й блокування фейкових новин на платформах соціальних мереж.

Кіберзагрози стали одним із найбільш небезпечних компонентів гібридних атак. Атаки на критичну інфраструктуру, такі як енергетичні та транспортні системи, можуть призвести до серйозних збоїв у функціонуванні держави. Для протидії цим загрозам держава повинна інвестувати у розвиток кібербезпекових структур, які займаються моніторингом і нейтралізацією кібератак. Це включає створення центрів кібербезпеки, навчання спеціалістів і розробку національної стратегії кіберзахисту. Крім того, важлива співпраця з міжнародними партнерами, оскільки кіберзагрози часто мають транснаціональний характер.

Гібридні загрози часто включають економічний тиск, спрямований на підрив економічної стабільності держави. Це може включати санкції, обмеження експорту стратегічно важливих ресурсів або навіть прямий саботаж ключових галузей. Для захисту економіки держава повинна диверсифікувати торгові зв'язки, розвивати власне виробництво стратегічних товарів та створювати запаси критичних ресурсів. Важливим компонентом економічної безпеки є

також створення механізмів для запобігання фінансовим махінаціям і забезпечення стабільності національної валюти.

В умовах гібридних загроз жодна держава не може забезпечити свою безпеку самотійно. Тому міжнародна співпраця є важливим механізмом захисту. Об'єднання зусиль з міжнародними партнерами, такими як НАТО чи Європейський Союз, дозволяє підвищити ефективність боротьби з гібридними загрозами через обмін інформацією, спільні навчання та координацію дій. Також важливими є міжнародні угоди про кібербезпеку та боротьбу з тероризмом, що сприяють глобальній стабільності.

Забезпечення національної безпеки в умовах гібридних загроз вимагає комплексного підходу та використання широкого спектра механізмів. Поєднання інституційного захисту, інформаційної безпеки, кібербезпеки, економічної стабільності та міжнародної співпраці дозволяє ефективно протистояти сучасним викликам і захищати державу від багатокомпонентних загроз. Країни, які розвивають свої механізми національної безпеки в умовах гібридних загроз, мають кращі шанси зберегти суверенітет і стабільність навіть в умовах глобальної нестабільності.

Механізм управління фактично є формою реального втілення управлінських взаємозв'язків. Він виступає у вигляді реально існуючої субстанції, за допомогою якої управління надбає конкретний зміст та конкретний прояв, а функції управління – практичну реалізацію. Іншими словами, в дійсності управлінська діяльність представляється як функціонування механізмів управління.

Механізми забезпечення національної безпеки України формуються та реалізуються не лише згідно з функціями управління та характером взаємовідносин, що складаються у системі управлінських взаємозв'язків, а й у відповідності до умов, в яких функціонує система управління в державі, на основі певних принципів побудови її організаційної структури, стану правового середовища тощо.

У формуванні та реалізації механізмів забезпечення національної безпеки

велику роль грають управлінська ідеологія і ціннісна орієнтація системи публічного управління в цілому, інтереси та норми поведінки суб'єктів, інформаційне забезпечення комунікацій в системі управління.

Що стосується структури механізмів забезпечення національної безпеки, до неї, як й до структури управління у цілому, висувається багато вимог, які відображають її ключове значення для публічного менеджменту. Серед них можна виділити такі:

- структура механізму забезпечення національної безпеки повинна відображати цілі та завдання влади та суспільства;
- має бути забезпечений оптимальний розподіл функцій і повноважень між суб'єктами, пов'язаний з визначенням відповідальності, а також формуванням системи вертикальних та горизонтальних зв'язків між ними;
- функції ті обов'язки суб'єктів мають бути ідентичними повноваженням та відповідальності, оскільки порушення такого балансу призведе до дисфункції системи управління;
- структура механізму забезпечення національної безпеки має бути адекватною стану суспільного середовища, бути спроможною реагувати на можливі зміни стосовно рівнів централізації та децентралізації тощо.

При розробці механізмів забезпечення національної безпеки (як і будь-якої іншої) слід враховувати також взаємовідносини політичного керівництва та державного управління, які сьогодні розглядаються фахівцями у контексті різних методологічних підходів, оскільки вони багато у чому впливають на визначення загальних цілей та завдань публічного управління, структурне становлення системи його органів, диференціювання їх функцій та діяльності інших учасників процесу забезпечення національної безпеки тощо.

Традиційно механізми державного управління виділяють відповідно до характеру факторів, що у цілому впливають на процес управлінської діяльності в державі [4], або в залежності від конкретних засобів, які використовуються [5]. Згідно набору методів управління, що входять до складу конкретного механізму державного управління, О. Б. Коротич наголошує на адміністративних

(організаційно-розпорядчих), правових, економічних, політичних, соціально-психологічних, морально-етичних державних механізмах управління [6]. Про конкретні механізми управління (економічний, мотиваційний, політичний, правовий та ін.), які в сукупності здатні забезпечити збалансоване та ефективне функціонування єдиного державного механізму, йдеться у публікаціях О. Кравченко та ін. [9].

Більшість вчених та фахівців підкреслюють, що механізми державного управління повинні мати комплексний характер, зокрема Н. Нижник розглядає комплексний механізм державного управління як систему економічних, мотиваційних, організаційних, політичних та правових механізмів [16]. А на думку О. Федорчака, комплексний механізм державного управління може складатися із таких видів механізмів: економічного (для управління банківською, грошовою, валютною, інвестиційною, інноваційною, кредитною, податковою, страховою та іншою діяльністю); мотиваційного (з метою спонукання державних службовців до високоефективної роботи); організаційного (об'єкти, суб'єкти, організаційні структури, цілі, завдання, функції, методи державного управління тощо); політичного (формування певного виду політики – економічної, соціальної, фінансової, промислової тощо); правового (нормативно-правове забезпечення державного управління) [35]. Отже, немає єдності думок щодо кількості та змісту складових механізму державного управління.

Різноманітність наукових підходів до розуміння механізму забезпечення національної безпеки країни через механізми руйнування системи, стабілізації та раціоналізації дій ускладнює як теоретичне дослідження об'єкта, так і його практичну реалізацію в існуючих умовах.

Поняття «механізм» передбачає дослідження систем, що складаються не лише зі стаціонарних компонентів, але й із рухомих або процесуальних елементів. Механізм забезпечення національної безпеки є прикладом складної поліелементної системи, структура якої має не лише просторові, але й процесуальні характеристики. Такі системи характеризуються змінною

послідовністю етапів або стадій, що відбуваються у часі, утворюючи динамічну цілісність.

У рамках процесуальних систем механізм демонструє, як кожна стадія породжує наступну, забезпечуючи спадковість змісту попередньої та створюючи умови для переходу до майбутніх етапів. Методологія дослідження таких систем може бути різною, але найбільш ефективним підходом є поєднання діалектичного аналізу з синергетичним підходом.

З цієї точки зору, класичний метод, який фокусується виключно на аналізі зв'язків між структурними елементами, є недостатнім для повного розуміння динамічних процесів і розвитку таких систем. Інтеграція діалектичного і синергетичного підходів дозволяє більш глибоко усвідомити взаємодію елементів системи та їхню трансформацію в часі. Цей підхід забезпечує комплексне розуміння механізму забезпечення національної безпеки, враховуючи його динамічний характер і взаємозв'язки між стадіями розвитку [10].

У зарубіжній і вітчизняній науці практично не досліджують механізмів державної політики у сфері національної безпеки та оборони. Більшість наукових робіт стосуються механізмів публічного (державного) управління, які мають достатньо різнопланові визначення й багато класифікацій виходячі з реалізації завдань держави та її функцій, способів вирішення та розв'язання суперечностей.

Як зазначають, важливим є висновок про те, що механізм національної безпеки країни є не стільки засобом задоволення інтересів суб'єктів, скільки механізмом створення умов для їхнього безпечного існування. Тобто це – забезпечення умов, на які суб'єкт має вплив і над якими він здійснює реальну владу. Механізм національної безпеки країни спрямований на формування таких умов, за яких можуть реалізовуватися інтереси особистості, держави та суспільства, а також досягатися цілі, засновані на основних цінностях [3].

А. М. Мурашко пропонує структуру механізмів державної політики у сфері національної безпеки та оборони, зосереджуючись на організаційному,

правовому, економічному та інформаційному аспектах.

Організаційний механізм, за визначенням А. М. Мурашко, є системою інструментів, методів, засобів, важелів і заходів, спрямованих на запобігання та нейтралізацію реальних і потенційних загроз національній безпеці України у сфері державного кордону. Він реалізується через:

- реформування системи забезпечення національної безпеки;
- удосконалення систем державного та військового управління в контексті реформування сектору безпеки та оборони.

Політичний механізм охоплює комплекс політико-дипломатичних заходів, які забезпечують сприятливі умови для протидії загрозам національній безпеці в сфері державного кордону. Він передбачає:

- отримання політичної підтримки від Європейського Союзу, США та інших ключових міжнародних партнерів;
- активну співпрацю з впливовими міжнародними організаціями.

Правовий механізм включає законодавчі та нормативно-правові акти, а також міжнародні угоди України із сусідніми державами щодо безпеки державного кордону. Його реалізація здійснюється через:

- розробку та укладення договорів про спільний державний кордон і його режим;
- співпрацю в питаннях охорони кордонів та надання взаємодопомоги.

Економічний механізм включає методи створення та використання фінансових ресурсів для забезпечення обороноздатності держави. Він також охоплює підготовку всіх елементів сектору безпеки й оборони до виконання своїх завдань у будь-яких умовах.

Інформаційний механізм складається з комплексу заходів, спрямованих на забезпечення інформаційної безпеки суспільства, включаючи захист інтелектуальної, соціально-політичної та морально-етичної сфер. Це сприяє стабільному функціонуванню держави та її розвитку незалежно від внутрішніх чи зовнішніх інформаційно-психологічних впливів. Ця модель відображає інтегрований підхід до забезпечення національної безпеки, адаптований до

сучасних викликів і загроз [15].

В. Копанчук у своєму дисертаційному дослідженні стосовно механізму забезпечення національної безпеки зазначає, що його ефективність буде визначатися умовами, що відносяться до норм, які його закріплюють (їх якість, системність, адекватність суспільним відносинам, а в цілому - якість законодавства); до діяльності владних суб'єктів, які реалізують його - правозастосовних органів (органів виконавчої влади, судів, прокуратури, органів місцевого самоврядування тощо), а також до особливостей правосвідомості і поведінки суб'єктів, що правомірно реалізують свої права та інтереси в рамках відповідного механізму або порушують його вимоги [8].

Освіта та підготовка з питань національної безпеки та оборони України є ключовими складовими системи захисту держави, спрямованими на забезпечення її готовності протистояти можливим загрозам. Процес навчання поділяється на два основні етапи: ранню підготовку в мирний час і безпосередню підготовку в періоди загрози або в умовах воєнного стану. Рання підготовка у мирний час передбачає розвиток базових знань та навичок, необхідних для забезпечення обороноздатності країни. Вона охоплює навчання громадян основам національної безпеки, підвищення рівня обізнаності про потенційні загрози та підготовку спеціалістів у сфері оборони, безпеки та суміжних дисциплін. Цей етап має на меті підготувати суспільство, а також державні інститути до реагування на надзвичайні ситуації.

Безпосередня підготовка у періоди загрози або в умовах воєнного стану вимагає від держави швидкої мобілізації ресурсів та ефективної координації дій. Вона включає заходи, спрямовані на підготовку збройних сил, посилення роботи служб надзвичайних ситуацій, а також інформування населення про дії під час кризових ситуацій. Цей етап підготовки набуває особливого значення, коли на території України запроваджується воєнний стан. В умовах війни або надзвичайної ситуації навчання стає більш інтенсивним і орієнтованим на швидке реагування, що дозволяє підвищити обороноздатність країни та підготувати населення до можливих викликів.

Державна політика України у сфері національної безпеки формує основу для всебічного захисту інтересів держави, суспільства та громадян. Національна безпека має на меті захистити державний суверенітет, територіальну цілісність та незалежність України, а також забезпечити мирне життя громадян. Політика національної безпеки визначає ключові завдання та цілі, які забезпечуються через розробку і впровадження ефективних механізмів реагування на внутрішні та зовнішні загрози. До пріоритетів державної політики у цій сфері належать протидія збройним нападам, захист інформаційного простору, забезпечення економічної стабільності та розвиток національної оборонної промисловості.

Для ефективної реалізації державної політики у сфері національної безпеки необхідно використовувати сучасні інструменти, що відповідають швидкому розвитку технологій та змінним умовам міжнародного середовища. Україна має враховувати як військові, так і невійськові методи забезпечення безпеки, включаючи дипломатичні зусилля, розвиток стратегічних партнерств і міжнародного співробітництва у сфері оборони. Зовнішня політика, орієнтована на підтримку з боку партнерів, є важливою складовою стратегії національної безпеки, оскільки дозволяє державі посилити свої оборонні спроможності, залучаючи фінансову, матеріальну та технічну підтримку.

Важливою частиною підходу до національної безпеки є створення ефективної системи взаємодії між різними органами влади. Це включає налагодження співпраці між збройними силами, правоохоронними органами, розвідувальними службами та місцевими органами влади, що забезпечує комплексний підхід до захисту держави. Також необхідно постійно підвищувати рівень обізнаності громадян про їхню роль у національній безпеці, формуючи розуміння важливості особистого внеску кожного в захист держави.

Загалом, навчання національній безпеці та обороні України є багатограним процесом, що сприяє підвищенню обороноздатності країни та формуванню готовності протидіяти будь-яким загрозам. Воно охоплює як стратегічні, так і оперативні аспекти, спрямовані на створення безпечного середовища для розвитку держави та захисту інтересів її громадян.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ

3.1 Особливості забезпечення національної безпеки в контексті сучасних викликів і гібридних загроз

Сучасний світ стикається з новими багатовимірними викликами у сфері національної безпеки, які потребують фундаментального реформування державної політики. Процеси глобалізації, стрімкий розвиток технологій і поширення гібридних загроз створюють новий контекст безпеки, що вимагає адаптивних, інноваційних підходів і впровадження ефективних механізмів.

Глобалізація, один із визначальних процесів сучасності, значно посилює взаємозалежність держав, але водночас збільшує їхню вразливість перед глобальними загрозами. У світі, де інформаційні, товарні та фінансові потоки ігнорують державні кордони, ризики набувають транскордонного характеру. Зростання масштабів кібератак, терористичних актів, транснаціональної організованої злочинності та гібридних конфліктів підтверджує необхідність міжнародної координації зусиль у сфері безпеки.

Ефективне забезпечення національної безпеки вимагає врахування глобального характеру загроз і поглиблення міжнародної співпраці. Участь у багатосторонніх альянсах і спільних програмах безпеки дозволяє державам створювати єдині механізми реагування на транснаціональні виклики, а також підвищувати рівень захищеності своїх громадян.

Сучасні гібридні загрози охоплюють широкий спектр дій, що поєднують військові та невійськові методи, включаючи кібератаки, інформаційні війни, економічний тиск і підривну діяльність. Їхня небезпека полягає у здатності дестабілізувати політичну, економічну та соціальну системи держави одночасно.

Протидія таким загрозам потребує комплексної стратегії, яка включає захист не лише військових, але й інформаційних, психологічних і економічних сфер. Успіх цієї стратегії залежить від ефективної взаємодії державних інституцій, громадянського суспільства та міжнародних партнерів.

Технологічний прогрес кардинально змінює характер загроз і можливості їхнього запобігання. Інструменти штучного інтелекту, кібертехнології та біотехнології відкривають нові перспективи для прогнозування та нейтралізації загроз, але водночас створюють нові ризики.

З одного боку, сучасні технології дозволяють державі аналізувати великі обсяги даних, прогнозувати поведінку потенційних супротивників і вчасно реагувати на виклики. З іншого боку, ті ж інструменти можуть бути використані для дестабілізації через кібернапади на критичну інфраструктуру, маніпуляцію громадською думкою чи створення біотехнологічних загроз.

Це вимагає розробки надійних механізмів кіберзахисту, зміцнення технічної інфраструктури та інтеграції інновацій у всі аспекти національної безпеки.

Для успішної адаптації до викликів глобалізованого світу держава повинна: зміцнювати внутрішні інституції та механізми забезпечення безпеки; поглиблювати міжнародну співпрацю в рамках альянсів та організацій; впроваджувати інноваційні підходи до оборони та залучати громадянське суспільство до процесів захисту національних інтересів.

Таким чином, сучасна політика національної безпеки має базуватися на інтегрованому підході, що охоплює всі сфери життя суспільства та дозволяє ефективно реагувати на динамічні виклики сучасності. Створення стійкої та гнучкої системи безпеки є ключовим завданням для забезпечення стабільного розвитку держави та збереження її суверенітету в умовах глобальних трансформацій.

Серед основних сучасних загроз національній безпеці можна виділити:

– *Тероризм*. Терористичні акти становлять значну небезпеку для національної безпеки. Тому важливо посилювати заходи боротьби з тероризмом

та забезпечувати захист громадян від таких атак.

- *Кіберзагрози.* У сучасному світі кіберзагрози набувають усе більшої актуальності, адже кібератаки можуть завдати шкоди державним інституціям та критичній інфраструктурі. Відповідно, необхідно розвивати кібербезпеку та захист від атак у цифровому просторі.

- *Збройні конфлікти.* Збройні конфлікти здатні дестабілізувати державу та порушити її безпеку. Це потребує належного рівня військової підготовки й захисту кордонів країни для забезпечення національної обороноздатності.

- *Економічні загрози.* Економічні проблеми можуть створити загрозу стабільності держави та добробуту її населення. З огляду на це важливо підтримувати економічну стабільність і розвивати заходи соціального захисту.

- *Екологічні загрози.* Загроза екологічних катастроф може вплинути на стан безпеки країни, тому необхідно активно забезпечувати екологічну безпеку й охорону здоров'я громадян.

- *Пандемії.* Спалахи інфекційних захворювань також становлять серйозну загрозу для національної безпеки. Щоб убезпечити населення, слід підвищувати рівень медичної готовності та захисту від пандемій.

Зміцнення міжнародного співробітництва стає центральним елементом у боротьбі з глобальними викликами безпеки. Держави повинні спільно розробляти стратегії, обмінюватися інформацією та координувати дії у сферах кібербезпеки, оборонної промисловості й проведення спільних військових операцій.

Різні держави та регіони підходять до розгляду концепцію безпеки по-різному, що, як наслідок, призводить до різного сприйняття загроз. Таке автономне сприйняття накладає відбиток на те, як кожен актор готується та реагує на реальні та потенційні небезпеки [47].

Європейське безпекове середовище зазнає суттєвих трансформацій, зумовлених викликами, які ставлять під сумнів стійкість демократичних систем. Гібридні загрози стали інтегральною складовою сучасної архітектури безпеки в Європі. Попри високий рівень уваги до цієї проблематики у політичному

порядку денному, різні зацікавлені сторони демонструють неоднорідне розуміння природи цих загроз.

Основними складниками, що формують ландшафт гібридних загроз, є:

- *актори*, які застосовують гібридні механізми для досягнення своїх цілей;
- *етапи гібридної кампанії*, що визначають її динаміку та послідовність;
- *інструменти*, використовувані для реалізації гібридних дій (включаючи військові, інформаційні, економічні й кібернетичні засоби).
- *цільові області*, на які спрямовані дії, зокрема політичні, економічні, соціальні чи інфраструктурні сектори, з метою досягнення стратегічних цілей.

Додатково слід розглядати концептуальні аспекти гібридності, які акцентують увагу на сукупності взаємопов'язаних дій, що формують єдину гібридну загрозу. Це дозволяє уникнути поширених помилкових інтерпретацій, коли окремі дії сприймаються як елементи гібридної кампанії без урахування їхнього стратегічного контексту [47].

Таким чином, комплексний підхід до аналізу гібридних загроз, із врахуванням їх багатофакторного характеру та системної взаємодії, є необхідним для ефективного протистояння цим викликам. Визначення ключових елементів, що складають гібридну загрозу, сприяє формуванню чіткішого розуміння цього явища та розробці дієвих стратегій протидії.

Досвід Європейського Союзу та його держав-членів забезпечує можливість оперативної та точної ідентифікації гібридних загроз, що дозволяє проводити всебічний аналіз таких викликів, ухвалювати стратегічно обґрунтовані рішення і розробляти ефективні заходи протидії для захисту громадян ЄС.

Протидія гібридним загрозам залишається складним і багатовимірним завданням, з яким стикається ЄС та його країни-члени. Європейські експерти та дослідники наголошують, що ігнорування цієї проблематики може призвести до ескалації загроз, які здатні суттєво дестабілізувати безпекову сферу. Зловмисники використовують широкий спектр методів для досягнення своїх

цілей, зокрема інформаційні маніпуляції, терористичні акти, кібератаки та експлуатацію соціально вразливих груп населення.

Відповідно до Стратегії безпеки ЄС, ключовими елементами протидії гібридним загрозам є: раннє виявлення та аналіз (забезпечення моніторингу ситуації для оперативного ідентифікування потенційних загроз); підвищення обізнаності (розвиток інформаційних механізмів для підготовки суспільства до можливих викликів); зміцнення стійкості (посилення захисту критично важливих секторів, включаючи інфраструктуру, інформаційний простір та фінансові системи); адекватна реакція та відновлення (розробка стратегій швидкого реагування на кризи, а також механізмів для ефективного відновлення після їхнього подолання); міжнародна співпраця (активізація партнерських відносин зі стратегічними союзниками, такими як НАТО, G7 та іншими міжнародними організаціями) [14].

Отже підхід до протидії гібридним загрозам, передбачений стратегією ЄС, спрямований на забезпечення як негайної відповіді на кризи, так і створення довгострокових механізмів їх попередження. Співпраця на багаторівневому рівні сприяє підвищенню стійкості європейських держав до сучасних викликів і зміцненню колективної безпеки.

У спільній заяві Європейського парламенту та Ради «Спільна структура протидії гібридним загрозам Європейського Союзу» гібридні загрози визначаються як багатовимірний концепт, що охоплює поєднання різноманітних силових і підривних, традиційних і нетрадиційних методів впливу. До таких методів належать дипломатичні, військові, економічні, інформаційні та технологічні інструменти, які можуть застосовуватися в комплексі для досягнення певних стратегічних цілей. Ці дії, які часто координуються як державними, так і недержавними суб'єктами, спрямовані на підрив безпеки, стабільності та цілісності, і при цьому здійснюються без офіційного оголошення війни. Відтак, гібридні загрози становлять серйозний виклик для сучасних систем міжнародної безпеки [31].

Підсумовуючи, слід зазначити, що термін «гібридні загрози» може

інтерпретуватися залежно від обраного підходу, з урахуванням ключових аспектів цього явища. З позиції комплексного підходу, гібридні загрози розглядаються як поєднання різноманітних форм впливу та стратегій, спрямованих на досягнення конкретних цілей. Цей підхід включає широкий спектр методів, таких як інформаційна війна, економічний тиск, дестабілізація суспільства, кібербезпека та використання військової сили.

Гібридні загрози також можна аналізувати через призму асиметрії, яка проявляється у застосуванні нестандартних і неконвенційних методів, що виходять за межі традиційних військових дій. Це охоплює непрямі та раптові форми впливу, які важко передбачити та нейтралізувати.

Значна увага приділяється інформаційним аспектам гібридних загроз, які включають маніпуляцію суспільною свідомістю, поширення дезінформації та досягнення стратегічних цілей через контроль над інформаційними потоками. Окрім того, ці загрози розглядаються як системний виклик, що інтегрує політичні, економічні, військові та суспільні чинники, формуючи багатовимірний вплив на національну безпеку.

Різні підходи до визначення гібридних загроз є взаємодоповнюючими та дозволяють формувати більш глибоке розуміння цього явища у різних контекстах. Водночас, динамічний характер гібридних загроз вимагає постійного переосмислення їх сутності в умовах змінних викликів, що постають перед демократичними країнами.

На початку квітня 2016 Єврокомісія ухвалила «Спільні принципи протидії гібридним загрозам — відповідь Європейського Союзу» (Joint Framework on countering hybrid threats a European Union response) [40].

У Спільних принципах наголошується на необхідності вироблення державами-членами узгоджених механізмів реалізації стратегічних комунікацій для протидії дезінформації та публічного викриття гібридних загроз.

У документі зазначається, що важливо захищати об'єкти критичної інфраструктури (наприклад транспорт і телекомунікації), оскільки гібридні атаки можуть призвести до серйозних економічних або соціальних порушень.

Документ визначає, що діяльність у сфері стратегічних комунікацій передбачає тісну взаємодію з НАТО. Зазначається, що співпраця ЄС та НАТО дозволить обом організаціям більш ефективно реагувати на гібридні загрози.

Також у документі стверджується, що провокатори можуть систематично поширювати дезінформацію, у тому числі в межах цілеспрямованих кампаній у соціальних мережах, прагнучи радикалізації окремих індивідів та дестабілізації суспільства. Стратегічні комунікації мають сповна використовувати соціальні медіа, а також традиційні візуальні, аудіо та інтернет ЗМІ.

Служби зовнішніх зв'язків Європейського Союзу, спираючись на діяльність оперативних робочих груп, повинні:

- оптимізувати роботу лінгвістів, які вільно володіють мовами, що не є офіційними в ЄС;
- оптимізувати роботу фахівців із соціальних медіа, які можуть проводити моніторинг інформації не з ЄС;
- забезпечити цілеспрямовану комунікацію для реагування на дезінформацію [28].

За останні роки ЄС зробив великий крок вперед у створенні перспективного середовища безпеки. Була розроблена та прийнята низка документів, а саме:

- Спільний рамковий документ з протидії гібридним загрозам (06.04.2016 р.);
- Спільна доповідь Європейського парламенту і Європейської Ради з його імплементації (19.07.2017 р.);
- Оперативний протокол ЄС з протидії гібридним загрозам «EU Playbook» (05.07.2016 р.);
- Спільний робочий документ «Східне партнерство – 20 очікуваних досягнень до 2020 року: фокусуючись на головних пріоритетах та реальних результатах» (15.12.2016 р.);
- Доповідь Європейського парламенту «Протидія гібридним загрозам: Співпраця ЄС-НАТО» (березень 2017 р.);

- Спільне повідомлення 2018 року щодо підвищення стійкості та зміцнення можливостей для подолання гібридних загроз» (2020),
- Стратегія безпеки ЄС 2020 [43].

Протягом створення нормативної бази ЄС у боротьбі із гібридними загрозами значно розвинулося загальне розуміння термінології, визначено сфери можливих гібридних загроз: кібербезпека, критична інфраструктура, захист фінансової системи від незаконного використання та зусилля з протидії насильницькому екстремізму та радикалізації, сфера охорони здоров'я, космічний та морський простори.

Основна відповідальність у боротьбі із гібридними загрозами була покладена на держави-члени, але в тих випадках, коли загрози виходять за їх кордони та стосуються організації – відповідальність покладена на Комісію, Верховного представника і новостворені органи: HFC, East Stratcom, Горизонтальна робоча група, Центр передового досвіду для протидії гібридним загрозам.

Всі зазначені документи були відповідями ЄС, зокрема Комісії на зовнішні загрози: хімічні, біологічні, радіологічні та ядерні, кібербезпеку (Документ 2018 р.), дезінформацію під час пандемії COVID-19 (Стратегія 2020 р.). У всіх проаналізованих документах була підтверджена важливість, особливність та багатогранність співробітництва з НАТО і розширення взаємодії з однодумцями в багатонаціональних форматах, таких як G7 [37].

Отже сучасні світові та європейські тренди протидії гібридним загрозам вимагають запровадження необхідних механізмів забезпечення національної безпеки враховуючи такі ключові аспекти як кібербезпека, військова техніка, військова медицина, військова освіта, військова промисловість та інш.

В умовах зростання кіберзагроз надзвичайно важливим стає зміцнення кібербезпеки. Це можливо через розробку новітніх технологій захисту й активне підвищення кваліфікації фахівців у цій сфері. Інвестиції в кібербезпеку забезпечать здатність держави протистояти сучасним викликам у цифровому просторі.

Сучасна військова техніка є фундаментальною складовою оборонного потенціалу. Постійний розвиток і модернізація техніки дозволять підтримувати належний рівень оснащення армії, підвищувати її мобільність, точність і захист. Особливий акцент має бути зроблений на новітніх розробках та інтеграції інноваційних рішень у сфері оборони.

Ефективна військова медицина забезпечує підтримку здоров'я та боєздатності особового складу, особливо в умовах бойових дій. Важливо постійно вдосконалювати військову медицину, розвивати інфраструктуру, підвищувати рівень медичних знань і навичок військових медиків, а також забезпечувати сучасним обладнанням і ліками.

Професійна підготовка військових кадрів є невід'ємною частиною зміцнення обороноздатності країни. Необхідно розвивати систему військової освіти, включаючи нові освітні програми, що відповідають сучасним загрозам, і підвищення кваліфікації військових викладачів. Такий підхід забезпечить військових актуальними знаннями та навичками.

Розвиток військово-промислового комплексу є основою для незалежного забезпечення збройних сил усіма необхідними ресурсами. Важливо інвестувати в модернізацію виробництва, розробку нових видів озброєння та техніки, а також підтримувати дослідницькі проекти, що дозволять відповідати на виклики сучасного світу.

Ці напрями є критичними для комплексного реформування політики в сфері національної безпеки. Їх розвиток і оновлення посилять обороноздатність країни, забезпечать національну безпеку й захист інтересів держави у відповідь на сучасні виклики, зокрема гібридні загрози.

Також важливою складовою реформ є організаційно-правове забезпечення державної політики у сфері національної безпеки, що враховує сучасні виклики. Необхідно розробляти та впроваджувати закони, які дозволять досягти високого рівня захисту національної безпеки, ефективної координації між державними структурами та органами місцевого самоврядування, що займаються питаннями оборони.

Чітке правове регулювання дозволить не тільки підвищити ефективність управління ресурсами, але й адаптувати державну політику до нових загроз і забезпечити належний рівень безпеки.

3.2 Шляхи вдосконалення державної політики у сфері національної безпеки в Україні в умовах гібридних загроз

Національна безпека України є надзвичайно актуальною темою в умовах сучасних викликів та загроз, зокрема в умовах триваючої війни. Захист суверенітету, територіальної цілісності та незалежності держави набуває першочергового значення, адже війна несе численні ризики та негативні наслідки для українського суспільства, економіки, державних інститутів і міжнародного статусу країни. Актуальність забезпечення національної безпеки обумовлена необхідністю захисту не лише державних інтересів, а й основних прав і свобод громадян, стабільності внутрішньої ситуації та стійкості економіки.

В умовах збройної агресії пріоритетом національної безпеки є забезпечення військової безпеки. Це включає посилення обороноздатності країни, модернізацію збройних сил, підготовку резерву та організацію оборонної промисловості. Розвиток сучасних засобів оборони, підвищення рівня професійної підготовки військовослужбовців та забезпечення їх якісним озброєнням є критично важливими завданнями для України. Військова безпека також включає підтримку боєготовності на високому рівні, що дозволяє швидко реагувати на загрози та вести оборонні дії на різних напрямках.

Війна в сучасних умовах виходить далеко за межі традиційного збройного конфлікту і охоплює інформаційну та кібернетичну складові. Інформаційні атаки, дезінформація та маніпуляції громадською думкою є ефективним інструментом у руках противника, який намагається послабити моральний дух

українців і спровокувати внутрішні розбіжності. Саме тому кібербезпека та інформаційний захист є невід'ємними елементами національної безпеки. Україна активно працює над захистом свого інформаційного простору, а також над впровадженням технологій для протидії кібератакам, які можуть завдати шкоди інфраструктурі та державним установам.

Економічна безпека є ще одним важливим аспектом національної безпеки в умовах війни. Війна створює серйозне навантаження на економіку, адже значна частина ресурсів спрямовується на оборону. Зокрема, держава зобов'язана забезпечувати фінансування військових потреб, підтримку населення в умовах економічної нестабільності та вирішення питань постачання. Підтримка економічної стабільності також включає розвиток стратегічних галузей, які забезпечують країну необхідними ресурсами та товарами, і мінімізацію залежності від зовнішніх ринків.

Соціальна безпека є важливою складовою національної безпеки, адже війна призводить до зростання внутрішньої напруги та збільшення числа соціальних проблем, зокрема через внутрішню міграцію, втрату робочих місць та збільшення рівня бідності. Важливою частиною політики національної безпеки є підтримка вимушених переселенців, забезпечення стабільної соціальної допомоги, а також сприяння реінтеграції тих, хто постраждав від війни. Гуманітарна безпека включає також питання доступу до медичної допомоги, підтримки психологічного здоров'я та забезпечення життєво необхідними товарами і послугами.

Одним із ключових напрямків забезпечення національної безпеки України є міжнародна співпраця. Підтримка міжнародних партнерів надає можливість отримувати технічну, фінансову та військову допомогу, що є важливим для стійкості країни під час війни. Співпраця з міжнародними організаціями та стратегічними партнерами, зокрема з НАТО та ЄС, допомагає Україні зміцнювати свій оборонний потенціал, обмінюватися розвідданими та координувати дії з іншими країнами.

Національна безпека України в умовах війни є критично важливою для

збереження суверенітету, захисту територіальної цілісності та забезпечення стабільності в державі. Комплексний підхід до національної безпеки, що охоплює військовий, кібернетичний, економічний, соціальний та міжнародний виміри, дозволяє Україні успішніше протидіяти сучасним загрозам. Забезпечення національної безпеки є важливим завданням не лише для державних органів, а й для всього суспільства, адже безпека країни є запорукою миру, розвитку та процвітання.

О. Резнікова запропонувала три групи загроз національній безпеці України:

- перша група загроз походила від агресивної зовнішньої і воєнної політики росії (посягання на суверенітет і територіальну цілісність України; блокування руху нашої держави до набуття повноправного членства у ЄС та НАТО; можливість подальшої ескалації збройної агресії рф проти України та повномасштабного застосування військової сили проти України; провокування збройного конфлікту на державному кордоні України; ведення розвідувально-підривної діяльності спеціальних служб росії проти України; здійснення інформаційних спецоперацій; використання незаконних збройних формувань; поширення тероризму, який рф фінансує та підтримує; атаки в кіберпросторі; блокування постачання необхідних ресурсів та обладнання для потреб економіки);

- друга група загроз (руйнування системи міжнародної безпеки й послаблення впливу міжнародних організацій, що мають забезпечувати дотримання норм міжнародного права). Зазначені глобальні процеси знизили ефективність наявних інструментів кризового врегулювання, знецінили безпекові гарантії, надані різним державам, провокували нові міждержавні конфлікти і поширення міжнародної злочинності за відсутності системи ефективних стримувань і покарань;

- третя група ризиків і загроз (зміна клімату, розвиток науки і технологій, просування іншими державами інтересів, які суперечать національним інтересам України, тощо). Зазначені джерела ризиків і загроз є

типовими для більшості держав, усунути їх повністю неможливо. Отже, під час формування державної політики у сфері забезпечення національної безпеки держави мають знаходити інструменти, які дозволятимуть адаптуватися до постійної дії таких загроз. Такий підхід передбачає посилення національної стійкості [26].

О. Резнікова, до важливих складових системи національної безпеки надають і національну стійкість, яка вже має власний понятійно-категоріальний апарат. Як і у випадку із системою національної безпеки, система національної стійкості потребує механізму, що забезпечить її функціонування й розвиток, уможливить взаємодію всіх складових частин, і система почне продукувати очікуваний результат. Його основним призначенням є виконання певних дій, спрямованих на досягнення визначеної мети. Таким механізмом є система забезпечення національної стійкості, що є цілісною та структурованою, її елементи тісно пов'язані між собою, зокрема спільною місією та метою. Розрив зв'язків між елементами цієї системи може призвести до її пошкодження або руйнації. На забезпечення її цілісності та рівноваги впливають прямі та зворотні зв'язки між елементами, характер взаємодії з іншими системами, впливи з боку внутрішнього і зовнішнього безпекового середовища тощо [25].

На думку О. Бойко, до сучасних загроз національній безпеці України у сфері цивільного захисту пропонується виокремити такі: значні масштаби руйнувань унаслідок бойових дій на території України; велике антропогенне і техногенне перевантаження території України; зростання ризиків виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру; небезпека техногенного, у тому числі ядерного та біологічного, тероризму. Отже, до основних проблем, що викликають ризики і загрози національній безпеці України, належать:

— явища, притаманні багатьом державам, в основі яких – боротьба за енергоресурси, техногенні катастрофи, міжнаціональні та міжконфесійні конфлікти, тероризм, торгівля наркотиками, організована злочинність і корупція, нелегальна міграція, торгівля людьми, демографічні проблеми тощо;

– геополітичне положення України, що визначає її високу залежність від зовнішніх чинників та об'єктивні суспільно-політичні і соціально-економічні проблеми розвитку країни як суверенної держави [1].

З метою усунення гібридних загроз, недопущення перетворення території країни на «сіру зону» необхідним є реалізація низки заходів як на внутрішньополітичному, так і на зовнішньополітичному рівнях, а саме:

– розкриття у системі національної безпеки країни найбільш уразливих для загроз місць, визначення тенденцій їхнього негативного впливу на військово-політичне становище;

– розроблення комплексної єдиної державної стратегії, що відображатиме можливі загрози національній безпеці держави, за участю військових, невійськових структур та громадянського суспільства;

– розроблення стратегії комплексного протистояння новим викликам і загрозам в умовах російської агресії;

– визначення ідеологічної спрямованості у рамках контрстратегії, що включає завдання аналізу, прогнозування, планування, міжвідомчої координації та управління заходами із блокування гібридних впливів;

– деталізація нормативно-правової бази як усередині країни, так і на міждержавному рівні у рамках забезпечення національної та міжнародної безпеки;

– розроблення національних і міждержавних механізмів реагування на нетрадиційні (гібридні) загрози національній безпеці держави [34].

Безумовно, що важливою складовою ефективного функціонування системи забезпечення національної безпеки є ефективний механізм державного управління, зокрема, суб'єктами Сил оборони та сектору безпеки.

Державне управління в Україні знаходиться на етапі активної перебудови в контексті вимог сучасності, однією з центральних, серед інших, – є опанування та формування системи державного управління в сфері державної безпеки як запоруки існування нашої країни в умовах повномасштабної агресії російської федерації проти України. Разом з тим, сучасний підхід до проблематики

державної безпеки в державно-управлінському аспекті вирізняється певною безсистемністю та фрагментарністю, наукове опанування поодиноких напрямів та складових державної безпеки без урахування їх сутності, зв'язку та підрядності, безумовно, забезпечує приріст виключно теоретичних знань. Водночас, розуміння дійсної природи поняття «державна безпека», вірна ідентифікація її складових, визначення причинно-наслідкових зв'язків уможливить реалізацію завдання з розбудови дієвих механізмів державного управління системою державної безпеки. З огляду на вищевказане, дослідження питань складної природи державної безпеки, ідентифікація її складових та визначення найвагоміших з них в контексті об'єктної уваги державного управління – є вкрай необхідним та актуальним. За цих умов важливого значення набуває дослідження питань складових державної безпеки в контексті об'єктної уваги державного управління [11].

Необхідно визнати, що в сучасній Україні сформована певна правова база для забезпечення національної безпеки та охорони громадського порядку. Однак існуючі нормативно-правові акти не повністю вирішують теоретико-методологічні та правові проблеми, пов'язані з регулюванням цих питань. Тому розвиток системи національної безпеки України вимагає суттєвого вдосконалення чинного законодавства для підвищення захисту національних інтересів і зміцнення громадського порядку.

В. Копанчук у своєму дисертаційному дослідженні зазначає, що аналіз чинного законодавства дозволяє виявити низку проблемних аспектів, серед яких: фрагментарність нормативно-правової бази; декларативність та суперечливість деяких положень, що знижує ефективність їх реалізації; відсутність ключових, системоутворюючих законів прямої та опосередкованої дії у сфері забезпечення національної безпеки та громадського порядку; надмірне дублювання як юридичних, так і нормативно-технічних вимог у сфері «приватних безпек»; недостатній механізм реалізації загальнодержавної політики безпеки та громадського порядку; а також відсутність належної координації між державними органами [8].

Отже оптимізація механізму забезпечення національної безпеки та підтримання громадського порядку повинна відбуватися у двох основних напрямках.

Перший напрямок полягає у вдосконаленні законодавчої бази, включаючи усунення колізій, виправлення прогалин і недопрацювань, а також у прийнятті нових законів, у тому числі фундаментальних, для охоплення широкого спектра питань національної безпеки та громадського порядку. Якісна законодавча регламентація є ключовим чинником у створенні ефективного механізму національної безпеки. Ненадійне та суперечливе законодавство може обмежити реалізацію прав і свобод громадян, що негативно впливає на загальну ситуацію з безпекою. Неналежне правове забезпечення знижує якість життя населення, що, своєю чергою, також ставить під загрозу національну безпеку та громадський порядок. Крім того, неякісне законодавство підриває довіру до держави, що ускладнює досягнення сталого розвитку, який є одним із важливих аспектів національної безпеки.

Другий напрямок полягає у підвищенні ефективності роботи державних структур, які відповідальні за національну безпеку та громадський порядок. Основна увага при цьому має бути приділена посиленню координації та взаємодії між органами влади та відповідальними особами. Така скоординована робота забезпечить досягнення ключових цілей щодо захисту національної безпеки та стабільності в державі [8].

В умовах гібридної війни інформаційна безпека стає одним із найважливіших аспектів національної безпеки. Російська агресія показала, наскільки небезпечними можуть бути кампанії дезінформації, спрямовані на дестабілізацію суспільства, підрив довіри до влади, поширення панічних настроїв. Для ефективної протидії дезінформації необхідно створити механізми оперативного моніторингу інформаційного простору, а також розвивати медіаграмотність населення. Співпраця з міжнародними партнерами, зокрема Європейським Союзом і НАТО, також є важливою складовою у боротьбі з дезінформаційними атаками.

Сучасні гібридні загрози часто включають кібернапади на державні органи, критичну інфраструктуру та приватний сектор. Для ефективної протидії таким атакам Україна повинна вдосконалювати свої кіберзахисні можливості, зокрема шляхом посилення співпраці з міжнародними організаціями та країнами-партнерами, які мають досвід у протидії кіберзагрозам. Потрібно розвивати систему кіберзахисту на національному рівні, проводити навчання для державних службовців і фахівців, а також підвищувати рівень обізнаності громадян щодо кібербезпеки.

Україна потребує тісної співпраці з міжнародними організаціями, такими як ООН, ЄС і НАТО, що сприятиме обміну досвідом та підтримці у протистоянні гібридним загрозам. Таке партнерство може включати обмін інформацією, проведення спільних навчань, розробку спільних стратегій щодо запобігання та реагування на загрози. Спільні зусилля у протидії гібридним атакам допоможуть Україні підвищити свою стійкість та ефективніше забезпечувати національну безпеку.

Для успішного протистояння гібридним загрозам потрібно вдосконалити та модернізувати військову стратегію України. Важливо акцентувати увагу на розробці та впровадженні інноваційних підходів у військовій сфері, зокрема застосуванні сучасних технологій, дронів, розвідувальних засобів, що дозволить забезпечити адекватну відповідь на загрози. Також необхідно забезпечити модернізацію військової техніки та обладнання для підвищення обороноздатності країни.

У сучасних умовах, коли Україна стикається з численними гібридними загрозами, вдосконалення державної політики у сфері національної безпеки є нагальним завданням. Це потребує комплексного підходу, що включає посилення законодавчої бази, розвиток кібербезпеки, протидію дезінформації, активну співпрацю з міжнародними партнерами та модернізацію військового потенціалу. Лише таким чином можна забезпечити належний рівень захисту держави та її громадян, сприяти стабільності та безпеці як на національному, так і на регіональному рівнях.

ВИСНОВКИ

Здійснене дослідження дає змогу зробити узагальнюючі висновки та запропонувати рекомендації, які мають теоретичне і практичне значення:

1. Аналіз наукової літератури з безпекової тематики дає змогу виділити два основні методологічні підходи до визначення поняття «безпека». Перший підхід трактує національну безпеку як відсутність будь-яких загроз. Інший методологічний підхід визначає безпеку не як стан захищеності від загроз, а як діяльність, спрямовану на створення умов для нормального функціонування та розвитку суспільства і держави. Цей підхід, базується на функціональному розгляді безпеки як об'єкта дослідження, що дозволяє оцінювати його в динаміці, враховуючи сутнісні та змістовні характеристики.

Отже національна безпека є багатовимірним явищем, що включає різні види безпеки: військову, політичну, економічну, екологічну, інформаційну та соціальну. Кожен з цих аспектів взаємопов'язаний, і разом вони формують основу стабільності та розвитку держави. У сучасному глобалізованому світі забезпечення національної безпеки вимагає комплексного підходу, який враховує всі можливі загрози та виклики. Ефективна система безпеки забезпечує не лише оборону від зовнішніх загроз, але й підтримку внутрішньої стабільності та добробуту суспільства.

2. Зміни у глобальній безпековій ситуації, зокрема після 2014 року, призвели до значного зростання актуальних загроз для Європейського Союзу та його країн-членів. Новітні виклики змусили переглянути стратегії формування як зовнішньої, так і внутрішньої політики ЄС. У відповідь на цю ситуацію була розроблена Глобальна стратегія Європейського Союзу з питань зовнішньої політики та політики безпеки «Спільне бачення, спільна дія: сильніша Європа» (2016), що відображає зростаючий взаємозв'язок між внутрішньою та зовнішньою безпекою.

Глобальна стратегія ЄС наголошує на необхідності комплексного підходу

до сучасних загроз, що охоплює обидва аспекти — внутрішній і зовнішній. Це передбачає не тільки зміцнення оборонних можливостей, але й розвиток внутрішніх механізмів стабільності та підтримку демократичних цінностей серед країн-членів ЄС. Особливий акцент зроблено на стійкості демократичних інститутів у країнах Євросоюзу, а також у його східних та південних регіонах, що підкреслює важливість інтегрованого підходу до забезпечення безпеки.

3. В Україні організаційно-правові засади, що регулюють взаємовідносини у сфері національної безпеки були сформовані на базі Конституції України з урахуванням ключових тенденцій та змін у країні та світі. Конституція визначає, що «забезпечення державної безпеки і захист державного кордону покладається на відповідні правоохоронні органи та військові формування, порядок діяльності яких регулюється законом».

Закони України, такі як «Про національну безпеку України», «Про оборону України», «Про організацію оборонного планування», «Про правовий режим воєнного стану», «Про правовий режим надзвичайного стану» та «Про Раду національної безпеки і оборони України», є фундаментальними законодавчими актами в сфері національної безпеки та оборони. Вони встановлюють правові рамки для діяльності всіх державних органів, які виконують функції у сфері національної безпеки, та регулюють їх роботу в умовах надзвичайного і воєнного стану. Це забезпечує законність і системність дій усіх структур, залучених до національної безпеки, та сприяє ефективному виконанню їх завдань.

Стратегія воєнної безпеки України визначає концептуальні підходи, відповідні сучасним умовам, для побудови та забезпечення комплексної оборони країни, орієнтуючись на принципи стримування, стійкості та взаємодії. Наразі центральні органи виконавчої влади розробляють нормативні документи для врахування сучасних викликів і стратегічних цілей у забезпеченні національної безпеки України.

4. Механізми забезпечення національної безпеки є комплексом заходів, інструментів та стратегій, спрямованих на захист держави від зовнішніх і внутрішніх загроз. Ці механізми охоплюють законодавчі, політичні,

інституційні, економічні, військові та інформаційні складові, які взаємодіють для збереження стабільності та суверенітету країни.

Одним із ключових елементів забезпечення національної безпеки є правова основа, що регулює діяльність органів державної влади у сфері національної безпеки та створює рамки для ефективного функціонування системи національної безпеки в цілому.

Важливу роль відіграють також спеціалізовані державні інституції, які реалізують конкретні заходи для протидії загрозам. Серед таких заходів – захист державного кордону, попередження терористичних актів, а також протидія кіберзагрозам.

Іншим важливим аспектом є міжнародна співпраця, зокрема з організаціями, такими як НАТО та ЄС, що дозволяє Україні зміцнювати оборонні можливості та обмінюватися досвідом. Комплексний підхід до безпеки забезпечує ефективну відповідь на сучасні гібридні загрози та сприяє стабільному розвитку країни.

5. Для ефективного забезпечення національної безпеки держава має враховувати особливості і міжнародний характер багатьох загроз та співпрацювати з іншими країнами й міжнародними організаціями. Розширення цього підходу є важливим для створення багатосторонніх альянсів і спільних програм захисту.

Сучасні гібридні загрози охоплюють широкий спектр агресивних дій, включаючи кібератаки, економічний тиск, інформаційні війни та спроби дестабілізувати політичну ситуацію. Такі загрози можуть одночасно поєднувати військові й невійськові методи, що робить їх особливо небезпечними. В умовах гібридних конфліктів важливо не лише протистояти прямій агресії, а й бути готовими до протидії підривному діям, що ведуться на психологічному, економічному та інформаційному фронтах. Це вимагає розробки комплексної стратегії, що охоплює всі сфери національної безпеки та передбачає участь різних державних інституцій і громадянського суспільства.

6. Вдосконалення державної політики у сфері національної безпеки в

Україні в умовах гібридних загроз потребує системного та комплексного підходу. Заходи, спрямовані на посилення національної безпеки та стабільності, дозволять Україні ефективно відповідати на сучасні виклики та зміцнювати обороноздатність.

Ефективна організаційно-правова система у сфері національної безпеки має ключове значення для захисту національного суверенітету. Одним з головних напрямків вдосконалення є регулярне оновлення законодавства з урахуванням сучасних умов і потреб оборонно-промислового комплексу.

Необхідно визнати, що в сучасній Україні сформована певна правова база для забезпечення національної безпеки. Однак існуючі нормативно-правові акти не повністю вирішують теоретико-методологічні та правові проблеми, пов'язані з регулюванням цих питань. Тому розвиток системи національної безпеки України вимагає суттєвого вдосконалення чинного законодавства для підвищення захисту національних інтересів і зміцнення громадського порядку. Важливим є також оптимізація процедур розробки та прийняття нових нормативних актів, що забезпечить оперативність та дієвість процесів. Необхідно також забезпечити належний контроль за виконанням законодавчих норм у сфері національної безпеки, для чого можна створити спеціалізовані органи, які займатимуться моніторингом виконання нормативних документів.

Ще одним важливим аспектом є підвищення прозорості та ефективності управління в оборонній галузі. Впровадження сучасних технологій та електронного урядування дозволить прискорити прийняття рішень і покращити координацію між відомствами. Важливо також посилити систему моніторингу використання фінансових ресурсів у обороні для забезпечення їх раціонального використання та зменшення ризиків корупції.

Для підвищення якості військового будівництва важливо розвивати партнерство з приватним сектором. Співпраця з технологічними компаніями та врахування передового досвіду інших країн можуть значно посилити ефективність цієї сфери. Створення сприятливого інвестиційного клімату і механізмів державно-приватного партнерства дозволить залучати додаткові

фінансові ресурси до оборонної галузі.

Не менш важливим є розвиток кадрового потенціалу оборонної сфери. Вдосконалення системи підготовки кадрів, мотивації та соціального захисту військовослужбовців та цивільних працівників забезпечить стабільний розвиток оборонно-промислового комплексу.

Окремим напрямком є розвиток міжнародного співробітництва у сфері оборони. Це може включати укладення міжнародних угод, проведення спільних навчань та обмін досвідом, що зміцнить оборонні позиції України та сприятиме її інтеграції у глобальну систему безпеки.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Білоконь М. В. Конвенційна фаза гібридної війни чи гібридна – конвенційної? *Публічне управління XXI століття: в умовах гібридних загроз*: зб. наук. матер. XXII Міжнар. наук. конгресу. Х. : ННІ «Інститут державного управління» Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, 2022. С. 63–66.
2. Бойко О. А. Загрози національній безпеці України у сфері цивільного захисту. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права)* : у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 1. С. 362–365.
3. Горбулін В.П. Системно-концептуальні засади стратегії національної безпеки України: монографія. Київ : ДП «НВЦ «Євроатлантикінформ»», 2007. 592 с.
4. Державне управління : словн.-довід. / заг. ред. В. М. Князева, В. Д. Бакуменка. Київ : Вид-во УАДУ, 2002., с. 116-117.
5. Енциклопедичний словник з державного управління / за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. Київ : НАДУ, 2010., с. 421.
6. Класифікація та зміст механізмів управління державою / О. Б Коротич. *Актуальні проблеми державного управління* : зб. наук. пр. ОРІДУ. Одеса, 2006. Вип. 2 (26). с. 126-127.
7. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 21.10.2024).
8. Копанчук В. О. Державна політика у сфері національної безпеки та охорони громадського порядку: дис. ... д-ра наук з держ.упр. 25.00.05 / Харків.

Нац. університет цивільного захисту України. Харків. 2020. 375 с.
URL: <https://nuczu.edu.ua/images/topmenu/science/spetsializovani-vcheni-rady/disKoranchukV.pdf> (дата звернення: 21.10.2024).

9. Кравченко О. М. Теоретичні підходи до визначення поняття «механізм державного управління». *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2009. № 3. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=56> (дата звернення: 21.10.2024).

10. Кулінська А. В. Механізм забезпечення національної безпеки України як об'єкт управління цілеспрямованого впливу. *ECONOMICS: time realities*. 2021. № 1 (53). URL: <https://economics.net.ua/files/archive/2021/No1/75.pdf> (дата звернення: 21.10.2024).

11. Лисецький Ю. М., Павленко Д. Г., Семенюк Ю. В. Національна безпека України: організаційно-правові аспекти. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. *Державне управління*. С. 110. URL: https://www.Pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/4_2021/20.pdf (дата звернення: 21.10.2024).

12. Ліпкан В. А. Теоретичні основи та елементи національної безпеки України: монографія. Київ: Текст, 2003. 600 с.

13. Мирна Н. В., Білоконь М. В. Європейська інтеграція та протидія гібридним загрозам: виклики та перспективи. Теорія та практика державного управління. 2023. Вип. 1 (76). С. 107-122. URL: <https://periodicals.karazin.ua/tpdu/article/view/22298/20616> (дата звернення: 21.10.2024).

14. Мирна Н. В., Соколова В. Європейський досвід визначення і протидії гібридним загрозам. *Публічне управління XXI століття: в умовах гібридних загроз*: тези XXII Міжнар. наук. конгресу. Харків: ННІ «Інститут державного управління» Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, 2022. С. 71.

15. Мурашко А. М. Вектори державної політики України у сферах національної безпеки та оборони. *Право та державне управління*. 2020. № 2.

URL: http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/2_2020/56.pdf (дата звернення: 21.10.2024).

16. Нижник Н. Р. Системний підхід в організації державного управління : навч. посіб. / за заг. ред. Н. Р. Нижник. Київ : Вид-во УАДУ, 1998. 160 с.

17. Новицький Г. В. Теоретико-правові основи забезпечення національної безпеки України: монограф. К.: Інтертехнологія, 2008. 496 с.

18. Про Воєнну доктрину України: Указ Президента України від 15.06.2004 р. № 648/2004. Втрата чинності: 26.09.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3529-12#Text> (дата звернення: 21.10.2024).

19. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. Дата оновлення: 09.08.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 21.10.2024).

20. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19.06.2003 р. № 964-IV. Втрата чинності: 08.07.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text> (дата звернення: 21.10.2024).

21. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. Дата оновлення: 27.07.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 21.10.2024).

22. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> (дата звернення: 21.10.2024).

23. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України»: Указ Президента України від 24.09.2015р. № 555/2015. Втрата чинності: 27.03.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555/2015#Text> (дата звернення: 21.10.2024).

24. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 березня 2016 року «Про концепцію розвитку сектора безпеки і оборони України»: Указ Президента України № 92/2016 від 14.03.2016 р. Втрата чинності

27.03.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/92/2016#Text> (дата звернення: 21.10.2024).

25. Резнікова О. О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища: монографія. Київ: НІСД, 2022 с. 356. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-03/reznikova-ukraineresilience2022_02.pdf (дата звернення: 21.10.2024).

26. Резнікова О. О. Стратегічний аналіз безпекового середовища України. *Стратегічна панорама*. 2022. Спец. вип. С. 45–53. URL: <https://doi.org/10.53679/2616-9460.specialissue.2022.05> (дата звернення: 21.10.2024).

27. Рижих В. М., Богуцький П. П. Організаційно-правові засади реалізації державної політики у сфері оборонно-промислового комплексу. *Актуальні питання національної безпеки і оборони*. 2020. № 4. URL: <http://nio.nuou.org.ua/article/view/225968> (дата звернення: 21.10.2024).

28. Світова гібридна війна: український фронт / за ред. В. П. Горбуліна URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/2431/> (дата звернення: 21.10.2024).

29. Ситник Г. Державне управління національною безпекою України : монографія. К. : Вид-во НАДУ, 2004. 408 с.

30. Спільна політика безпеки та оборони. Дипломатична служба Європейського Союзу: офіційний веб-сайт. URL: [https://www.eeas.europa.eu/eeas/common-security-and-defence-policy_en#:~:text=The%20Common%20Security%20and%20Defence%20Policy%20\(CSDP\)%20enables%20the%20Union,strengthening%20of%20the%20international%20security](https://www.eeas.europa.eu/eeas/common-security-and-defence-policy_en#:~:text=The%20Common%20Security%20and%20Defence%20Policy%20(CSDP)%20enables%20the%20Union,strengthening%20of%20the%20international%20security) (дата звернення: 21.10.2024).

31. Спільне повідомлення до Європейського Парламенту та Ради. Спільна рамкова програма протидії гібридним загрозам – відповідь Європейського Союзу. Брюссель, 06.04.2016. Офіційний сайт ЄС. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52016JC0018> (дата звернення: 21.10.2024).

32. Степаненко К. Оборонна безпека як складова системи національної

безпеки України /. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти*. ДДУВС, 11.03.2022. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/10027/1/9.pdf> (дата звернення: 21.10.2024).

33. Стрелков В. В. Організаційно-правові засади забезпечення національної безпеки України. URL: <https://theses.oa.edu.ua/DATA/7552/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B5%D0%BB%D0%BA%D0%BE%D0%B2%20%D0%92%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B8%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%B2%20%D0%92%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87.pdf> (дата звернення: 21.10.2024).

34. Трушкіна Н. В. Сучасні загрози і виклики національної безпеки України в умовах геополітичних змін. *Національна безпека: загрози та виклики* : матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 1 квітня – 12 травня 2024 року. Львів, Торунь : Liha-Pres, 2024. 256 с.

35. Федорчак О. В. Класифікація механізмів державного управління. *Демократичне врядування*. 2008. № 1. URL: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/DeVr/2008-01/O_Fedorchak.pdf (дата звернення: 21.10.2024).

36. Формування Спільної політики безпеки та оборони. Дипломатична служба Європейського Союзу: офіційний веб-сайт. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/shaping-common-security-and-defence-policy_en (дата звернення: 21.10.2024)

37. Хмель А. Боротьба із гібридними загрозами в ЄС (за нормативно-правовою базою Європейського Союзу). *Acta de Historia & Politica: Saeculum XXI*. 2021 – 2022. № 3. URL: <https://ahpsxxi.org/index.php/journal/article/download/52/38/> (дата звернення: 21.10.2024).

38. Bajarūnas E. Addressing Hybrid Threats: Priorities for the EU in 2020 and Beyond. *European View*, Volume 19, Issue 1. 2020. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1781685820912041> (Last accessed: 21.10.2024).

39. Charlotte Beaucillon. Strategic Autonomy: A New Identity for the EU as a Global Actor URL: <https://www.europeanpapers.eu/en/europeanforum/strategic->

autonomy-new-identity-eu-global-actor (Last accessed: 21.10.2024).

40. European commission. Joint communication to the european parliament and the council. Joint Framework on countering hybrid threats a European Union response. URL: <http://bit.ly/2t0ywSh> (Last accessed: 21.10.2024).

41. French Ministry of Defence, *Livre blanc sur la défense* (1994) URL: medias.vie-publique.fr (Last accessed: 21.10.2024).

42. Germany's national security strategy: What does it mean for Europe? URL: <https://www.epc.eu/en/Publications/Germanys-national-security-strategy-What-does-it-mean-for-Europe~51f860> (Last accessed: 21.10.2024).

43. Hybrid interference as a wedge strategy: a theory of external interference in liberal democracy / Wigell Mikael. *International Affairs*, Volume 95, Issue 2, March 2019, P. 255–275.

44. Sadık Giray. Introduction: Hybrid Threats and European Security. Europe's Hybrid Threats: What Kinds of Power Does the EU Need in the 21st Century? Cambridge Scholars Publishing, 2017. P. 1–11.

45. *Special Focus*, S Poli, 'Reinforcing Europe's Technological Sovereignty Through Trade Measures: The EU and Member States' Shared Sovereignty' European Papers (European Forum Insight of 27 July 2023) URL: www.europeanpapers.eu 429 (Last accessed: 21.10.2024).

46. Strategy Document from the European External Action Service (EEAS), *Global Strategy for the EU's Foreign and Security Policy* (June 2016), hereinafter «EEAS Strategy Document (2016)». URL: chrome-extension://efaidnbnmnibpcajpcglclefindmkaj/https://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf (Last accessed: 21.10.2024).

47. The Landscape of Hybrid Threats: A conceptual model / Giannopoulos G., Smith H., Theocharidou M. *European Commission*, Ispra, 2020, PUBSY No. 123305. URL: <https://euhybnet.eu/wp-content/uploads/2021/06/Conceptual-Framework-Hybrid-Threats-HCoE-JRC.pdf> (Last accessed: 21.10.2024)

48. Wolff, Guntram, Nathalie Tocci, and Charles Powell. Making European Strategic Autonomy Work. November, 24, 2023. URL:

<https://dgap.org/en/research/publications/making-european-strategic-autonomy-work>
(дата звернення: 21.10.2024).